

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNG
10 JAN 1959
STOCKHOLM

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1958:46

Ecklesiastikdepartementet

SOU
1958:46
A

STATSBIDRAG TILL LÄRARBOSTÄDER

BETÄNKANDE AVGIVET AV
LÄRARBOSTADSUTREDNINGEN

Stockholm 1958

Statens offentliga utredningar 1958

Kronologisk förteckning

1. Vägplan för Sverige. 1. Riktlinjer och förslag samt kartbilagor. Idun. 226 s. K.
2. Vägplan för Sverige. 2. Expertutredningar och övriga textbilagor. Idun. 243 s. K.
3. Utredning om vissa förhållanden vid konserveringsforskningsinstitutet. Marcus. 270 s. H.
4. Promenoria med förslag om fondförvaltning m. m. i samband med en utbyggd pensionering. Idun. 41 s. S.
5. Permanent skördeeskadeskydd. Idun. 547 s. Jo.
6. Författningsutredningen. I. Kandidatnominering vid andrakammarval. Av L. Sköld. Idun. 355 s. Ju.
7. Småbrakarstödet. Marcus. 120 s. Jo.
8. Gemensam nordisk hälsovårdsutbildning. Norstedt. 15 s. I.
9. Häradsrätts sammansättning i brottmål. Idun. 24 s. Ju.
10. Förslag till varumärkeslag. Idun. 464 s. Ju.
11. Reserverna för högre utbildning. Idun. 124 s. E.
12. Civilförsvarsutbildningen. Idun. 176 s. I.
13. Civilförsvarets organisation. Idun. 465 s. I.
14. Regeringsarbetet. Idun. 164 s. Ju.
15. Hälsovård och öppen sjukvård i landstingsområdena. Idun. 429 s. I.
16. Betänkande med förslag till allmän tjänstepliktslag m. m. Idun. 154 s. S.
17. Socialförsäkring och rehabilitering. Kihlström. 87 s. S.
18. Gotland. Idun. 195 s. S.
19. Supplement nr 9 till Sveriges familjenamn 1920. Statens Reproduktionsanstalt. 95 s. Fl.
20. Behandlingshem och mentalsjukhem för barn och ungdomar. Idun. 78 s. I.
21. Lärarfrist och läraröverskott. Idun. 110 s. E.
22. Tornefalsutredningen. Idun. 234 s. S.
23. Sjukreseersättningar. Kihlström. 128 s. S.
24. Bättre matpotatis. Idun. 91 s. Jo.
25. Andra utbildning av tandtekniker. Idun. 56 s. E.
26. Regionsjukvården. Idun. 338 s. 7 st. bilagor. I.
27. Förslag till förenklingar i vissa delar av aktiebolagsagen. Norstedt. 205 s. Ju.
28. Reviderad nationalbudget för år 1958. Marcus. I—VII + 157 s. Fl.
29. Författningsutredningen. 3. Majoritetsval. Norstedt. 481 s. + 1 kartbilaga. Ju.
30. Skogsvården å enskilda skogar. Idun. 279 s. Jo.
31. Nordiskt ekonomiskt samarbete. Idun. 136 s. H.
32. Forskningens villkor och behov. Idun. 291 s. E.
33. Sjöbefälsutbildningens organisation m. m. Idun. 178 s. H.
34. Socialpolis och kvinnlig polis. Idun. 92 s. I.
35. Förlust- och resultatutjämnning. Idun. 199 s. Fl.
36. Nettoprisindex. Marcus. 124 s. Fl.
37. Statsbidrag till anordnande av skolmåltider. Idun. 67 s. E.
38. Mentalsjukvården. Planering och organisation. Idun. 143 s. + 4 s. ill. I.
39. Tabelbilaga till mentalsjukvårdsdelegationens betänkande 3. Idun. 90 s. I.
40. Rättegångshjälp. Idun. 188 s. Ju.
41. Förslag till uranlag. Norstedt. 116 s. Ju.
42. Ändrad tidpunkt för kyrkofullmäktigvalen. Idun. 33 s. E.
43. Skadestånd i offentlig verksamhet. Idun. 165 s. Ju.
44. Försäkringsgivares regressrätt. Idun. 63 s. Ju.
45. Skogsillståndet hos olika ägargrupper. Idun. 44 s. Jo.
46. Statsbidrag till lärarbostäder. Idun. 48 s. E.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1958:46

Ecklesiastikdepartementet

STATSBIDRAG
TILL LÄRARBOSTÄDER

BETÄNKANDE AVGIVET AV
LÄRARBOSTADSUTREDNINGEN

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1958

STATION OF KNITTING AND KNITTING 1923:46

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

STATSBUDAG

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

NEW YORK AND LONDON

1923:46

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
STATIONERS

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Den 28 september 1956 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla fem sakkunniga för att utreda frågan om statsbidrag till lärarbostäder inom folkskoleväsendet och därmed sammanhängande spörsmål.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 4 oktober 1956 kanslirådet i ecklesiastikdepartementet Bengt Edvard *Reuterswärd* samt ledamöterna av riksdagens andra kammare, agronomen Nils *Agerberg*, lantbrukaren Sven Oskar *Antby*, f. d. skogsarbetaren Lars Johan *Jonsson i Haverö* och lantbrukaren Gunnar Karl Viktor *Larsson i Luttra*. Åt *Reuterswärd* uppdrogs att i egenskap av ordförande leda utredningsarbetet. Den 12 november 1956 förordnades dåvarande amanuensen, numera e. o. förste kanslisekreteraren Göran *Göransson* att vara sekreterare åt de sakkunniga.

De sakkunniga har arbetat under benämningen *Lärbostadsutredningen*.

Vid fullgörandet av sitt uppdrag har utredningen med Herr Statsrådets medgivande som expert anlitat förste aktuarien i bostadsstyrelsen Magnus Ludvig *Elison*.

Sedan utredningsarbetet avslutats, får utredningen härmed vördsamt överlämna betänkande med förslag i ämnet.

Stockholm den 18 november 1958.

E. Reuterswärd

Nils Agerberg

Sven Antby

Lars Jonsson

Gunnar Larsson

/ Göran Göransson

Innehåll

<i>Kap. 1.</i> Utredningsuppdraget m. m.	7
<i>Kap. 2.</i> Kort återblick på tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare. Gällande bestämmelser	10
<i>Kap. 3.</i> Riksdagsbeslutet om tjänstebostadssystemets avveckling	12
<i>Kap. 4.</i> Utredningens förslag till statsbidrag till lärarbostäder	15
1. Bidragsområdet	15
2. Bostadstyp	23
3. Statsbidragets utformning	25
4. Statsbidragsbeloppet	29
<i>Kap. 5.</i> Det administrativa förfarandet	32
<i>Kap. 6.</i> Tidpunkten för tjänstebostadssystemets avveckling och det nya stats- bidragssystemets ikraftträdande.	34
<i>Kap. 7.</i> Anslagsberäkning	36
<i>Kap. 8.</i> Frågan om återbetalning av tjänstebostadsbidrag för lärarbostäder och provinsiälläkarbostäder	38
<i>Kap. 9.</i> Sammanfattning	42
<i>Bilagor.</i> Kungörelseförslag	45

inhalts

1. Einleitung 1

2. Die Bedeutung der Wirtschaftsinformatik 2

3. Die Aufgaben der Wirtschaftsinformatik 3

4. Die Entwicklung der Wirtschaftsinformatik 4

5. Die Wirtschaftsinformatik als interdisziplinäre Wissenschaft 5

6. Die Wirtschaftsinformatik als Managementwissenschaft 6

7. Die Wirtschaftsinformatik als Ingenieurwissenschaft 7

8. Die Wirtschaftsinformatik als Sozialwissenschaft 8

9. Die Wirtschaftsinformatik als Naturwissenschaft 9

10. Die Wirtschaftsinformatik als Geisteswissenschaft 10

11. Die Wirtschaftsinformatik als Kunst 11

12. Die Wirtschaftsinformatik als Religion 12

13. Die Wirtschaftsinformatik als Philosophie 13

14. Die Wirtschaftsinformatik als Ethik 14

15. Die Wirtschaftsinformatik als Politik 15

16. Die Wirtschaftsinformatik als Recht 16

17. Die Wirtschaftsinformatik als Medizin 17

18. Die Wirtschaftsinformatik als Pädagogik 18

19. Die Wirtschaftsinformatik als Psychologie 19

20. Die Wirtschaftsinformatik als Soziologie 20

21. Die Wirtschaftsinformatik als Anthropologie 21

22. Die Wirtschaftsinformatik als Kosmologie 22

23. Die Wirtschaftsinformatik als Biologie 23

24. Die Wirtschaftsinformatik als Chemie 24

25. Die Wirtschaftsinformatik als Physik 25

26. Die Wirtschaftsinformatik als Astronomie 26

27. Die Wirtschaftsinformatik als Meteorologie 27

28. Die Wirtschaftsinformatik als Geographie 28

29. Die Wirtschaftsinformatik als Geschichte 29

30. Die Wirtschaftsinformatik als Linguistik 30

31. Die Wirtschaftsinformatik als Musik 31

32. Die Wirtschaftsinformatik als Literatur 32

33. Die Wirtschaftsinformatik als Theater 33

34. Die Wirtschaftsinformatik als Film 34

35. Die Wirtschaftsinformatik als Fernsehen 35

36. Die Wirtschaftsinformatik als Hörfunk 36

37. Die Wirtschaftsinformatik als Telekommunikation 37

38. Die Wirtschaftsinformatik als Informationstechnik 38

39. Die Wirtschaftsinformatik als Elektrotechnik 39

40. Die Wirtschaftsinformatik als Informatik 40

KAPITEL 1

Utredningsuppdraget m. m.

I statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 28 september 1956 har dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson meddelat direktiv för utredningen. Han har därvid till en början erinrat om att frågan om tjänstebostäder inom folkskoleväsendet kommit i ett nytt läge genom 1956 års riksdags beslut om vissa principiella riktlinjer i fråga om tillämpning av tjänstebostadstvång m. m. för befattningshavare inom förvaltningsområden, där av Kungl. Maj:t utfärdade avlöningsreglementen gäller. Riksdagens beslut innebär, såvitt här är i fråga, att tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare skall avvecklas. När denna avveckling skall påbörjas är ännu icke bestämt. Ett avskaffande av tjänstebostadssystemet inom folkskoleväsendet nödvändiggör nämligen bland annat särskilda övergångsanordningar och dessa måste först utformas. Avsikten är att avvecklingen av förevarande tjänstebostadstvång skall ske **successivt under en längre tid än som kan ifrågakomma beträffande tjänstebostäder inom andra av riksdagsbeslutet berörda förvaltningsområden.**

Ett av de problem, som uppkommer i samband med en avveckling av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare, gäller frågan om statsbidrag. I propositionen 1956: 116 framhölls, att det syntes kunna bli motiverat, att statsbidrag till uppförande eller anskaffande av lärarbostad även i fortsättningen utginge i vissa fall. Statsbidragsfrågan borde emellertid göras till föremål för en närmare undersökning. Därvid borde också övervägas i vad mån bidrag till lärarbostäder, som utbetalats före slopandet av tjänstebostadssystemet, borde återbetalas till statsverket.

Departementschefen har därefter anfört följande beträffande den planerade utredningens uppgifter.

I och med att skoldistriktens åligganden att tillhandahålla tjänstebostäder åt folkskolans lärare framdeles upphör, försvinner det skäl för statsbidrag, som ligger däri, att staten i regel bidrar till kostnaderna för sådana obligatoriska åtgärder för upprätthållande av skolväsendet, som omhänderhas och bekostas av kommunerna. Det har vid statsmakternas principbeslut i ämnet förutsatts att kommunerna, särskilt när det gäller befattningshavare i en av kommunerna själva bedriven verksamhet, skall — även utan ett formellt åläggande — i erforderlig utsträckning medverka till bostadsfrågans lösande i de fall, då befattningshavaren icke själv kan ordna lämplig bostad. Det har vidare förutsatts, att i princip marknadshyror skall utgå för lärarbostäderna, varför någon kostnad i regel icke torde

uppkomma för kommunerna för tillhandahållandet av bostäderna. Emellertid har avvecklingen av tjänstebostadssystemet icke utan vidare ansetts kunna förenas med ett fullständigt slopande av det särskilda statsbidraget till lärarbostäder. Även i fortsättningen torde sådana fall kunna bli aktuella, där uppförande av bostad på viss skolort icke kan anses falla inom vad som normalt omfattas av kommunens åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen, men där kommunen likväl måste medverka till bostadsfrågans lösande för lärarpersonalen för att skolväsendet skall kunna upprätthållas. Jag vill som exempel peka på sådana fall, där lärare måste beredas bostad vid skolor på avlägset belägna eller eljest isolerade orter. Det kan i dylika fall innebära en ekonomisk risk för kommunen att engagera sig för uppförande av en bostad, som, om den av ett eller annat skäl i framtiden ej behöver disponeras såsom lärarbostad, icke kan påräknas skola kunna uthyras till annan. Det bör även beaktas, bland annat, att det på vissa orter torde vara svårt att uppnå den hyressättning, som kan betingas av kommunens produktionskostnader. Det blir alltså en första fråga att pröva i vilka situationer och under vilka förutsättningar det kan finnas motiverat att staten framdeles lämnar kommunerna ett särskilt bidrag till produktionen av bostäder, avsedda att tillgodose bostadsbehovet för lärare inom folkskolväsendet. Utöver de riktpunkter för utredningen av detta spørsmål, som jag redan antytt, vill jag särskilt understryka vikten av att frågan om skäligheten av ett statsbidrag bedömes jämväl med beaktande av att avvecklingen av tjänstebostadsskyldigheten och av det därmed sammanhängande statsbidragssystemet icke i och för sig får verka som ett påtryckningsmedel för indragning av bygdeskolor i större omfattning än som betingas av en förnuftig rationalisering av skolväsendet på landsbygden.

En annan fråga att utreda gäller den närmare utformningen och avvägningen av ett eventuellt framtida statsbidrag till lärarbostäder. Jag vill i detta sammanhang begränsa mig till att framhålla, att vid övervägandena i denna fråga hänsyn bör tagas till de principer och riktlinjer för den tekniska utformningen av anläggningsbidrag till primärkommuner, som allmänna statsbidragsutredningen kan väntas framlägga inom kort.

En tredje fråga blir, såsom vid förutnämnda riksdagsbeslut förutsatts, att överväga, huruvida och i vad mån tjänstebostadsbidrag, som utbetalats före slopandet av tjänstebostadssystemet, bör återbetalas till statsverket. Jag får erinra om att enligt kungörelsen 1946: 887 frågan om återbetalning av tjänstebostadsbidrag skall underställas Kungl. Maj:ts prövning, därest skoldistriktet försäljer tjänstebostaden eller bereder sig mera stadigvarande inkomst eller eljest lättnad i sina utgifter genom bostadens uthyrning eller användning på annat sätt. Jag vill också framhålla, att, såsom statsutskottet förutsatt i utlåtandet 1956: 118, de synpunkter i denna fråga, som vid riksdagsbehandlingen anfördes i motionerna I: 559 och II: 738, skall upptagas till övervägande vid utredningen. Prövningen av frågan om återbetalning av tjänstebostadsbidrag bör även omfatta motsvarande spørsmål beträffande statsbidrag för anskaffande av bostäder åt provinsialläkare på landsbygden.

Slutligen har departementschefen uttalat, att utredningsarbetet bör i erforderlig utsträckning bedrivas i kontakt med 1952 års tjänstebostadsutredning, som har att framlägga förslag bland annat beträffande de särskilda övergångsordningar, som direkt påkallas av den framtida successiva avvecklingen av det nuvarande tjänstebostadssystemet. Utredningen bör färdigställas i sådan tid, att en samordning av de båda utredningarnas resultat blir möjlig.

Utredningen har under arbetets gång inhämtat vissa uppgifter från statens skolinspektörer och några kommuner angående lärarbostadsbeståndet m. m. samt från länsarkitekterna angående förekomsten av tätorter och byggnadsplan. Samråd har ägt rum med befattningshavare i bostadsstyrelsen och statistiska centralbyrån. Utredningen har vidare haft överläggningar med representanter för landskommunernas förbund. Fortlöpande kontakt har därjämte hållits med 1952 års tjänstebostadsutredning. Därvid har förutsatts, att nämnda utredning skall avgiva förslag beträffande frågan om sättet för avvecklingen av tjänstebostäderna inom folkskoleväsendet och innehållet i eventuella övergångsbestämmelser.

KAPITEL 2

Kort återblick på tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare Gällande bestämmelser

Alltifrån tillkomsten av 1842 års stadga angående folkundervisningen i riket intill den vid 1937 års riksdag genomförda löneregleringen för folk- och småskollärare gällde, att lärarna utöver dem tillkommande kontantlön skulle åtnjuta vissa naturaförmåner, däribland tjänlig bostad och nödigt bränsle. Den särskilda avlöningsförfattning, som år 1882 ersatte folkskolestadgans bestämmelser om lärarnas avlöning, innehöll motsvarande bestämmelser. Senare infördes också bestämmelser om kontant ersättning i vissa fall till lärare, som icke tillhandahölls bostad. Enligt avlöningskungörelsen av år 1900 skulle lärare förses med tjänlig bostad och nödigt bränsle eller ersättning därför. Att naturaförmånerna eller ersättning därför utgick utgjorde villkor för statsunderstöd till lärarnas avlöning. Men först genom kungörelsen den 18 september 1918 (nr 792) tillkom en boställsordning för folkskolans lärare, varigenom mera detaljerade föreskrifter om lärarbostädernas beskaffenhet meddelades.

Efter beslut vid 1935 års riksdag utfärdades kungörelsen den 6 mars 1936 (nr 45) angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet. Denna innehöll bl. a. bestämmelser om ett tjänstebostadsbidrag, vilket var konstruerat som ett årligt bidrag per lärare till skoldistriktet till bestående av kostnaderna för tjänstebostäder åt lärarpersonalen. Bidraget var avsett som ett provisorium att gälla intill dess i samband med genomförande av ny lönereglering för ifrågavarande personal spörsmålet om naturaförmånerna skulle tagas under omprövning.

Med 1937 års avlöningsreglemente för lärare vid folk- och småskolor infördes bruttolönesystem för lärarna. Dessa hade icke längre rätt till någon ersättning utöver kontantlönen, och om tjänstebostad anvisades skulle hyra erläggas för denna genom i avlöningsreglementet fastställda avdrag å avlöningen. I en ny kungörelse om statsbidrag till avlöning av lärare stadgades, att beträffande vissa kategorier av lärare skulle från statsbidraget avdragas ett belopp, motsvarande den i avlöningsreglementet angivna bostadsersättningen. I 1937 års avlöningsreglemente stadgades också för första gången om skyldighet för lärare att mottaga anvisad tjänstebostad. Samma år utfärdades även en ny boställsordning. Tjänstebostadsbidraget utgick alltså till skoldistriktet för sådana lärare, beträffande vilka nyss omfördä avdrag å statsbidraget till avlöning skulle göras.

1941 års lärarlönesakkunniga föreslog i betänkande med förslag till bo-

ställsordning för folkskolans lärare m. m. (SOU 1946: 8) ett nytt tjänstebostadsbidrag, som skulle ha formen av ett verkligt byggnadsbidrag, d. v. s. ett engångsbidrag till kostnaderna för anskaffande av tjänstebostad eller för om- eller tillbyggnad av befintlig tjänstebostad. Detta förslag kom att ligga till grund för den nu gällande kungörelsen den 30 december 1946 (nr 887) angående statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare. Enligt denna kungörelse utgår byggnadsbidrag till kommun vid nybyggnad av tjänstebostad och vid inredande av tjänstebostad i inköpt eller annorledes förvärvad byggnad samt vid om- eller tillbyggnad eller mera omfattande ändringsarbeten å vid kungörelsens ikraftträdande befintlig tjänstebostad. Enligt beslut av 1955 års riksdag har byggnadsbidraget till nybyggd eller nyinredd tjänstebostad höjts från 18 000 till 20 000 kronor för tjänstebostad för ordinarie folkskollärare och från 12 000 till 14 000 kronor för tjänstebostad för annan lärare. Statsbidraget må dock ej överstiga 50 procent — tidigare 40 procent — av byggnadskostnaderna. Om bostaden uppföres å ort, som är hänförd till hyresgrupp 1, utgår härutöver särskilt tilläggsbidrag med 4 000 kronor för tjänstebostad för ordinarie folkskollärare och 2 000 kronor för tjänstebostad för annan lärare. Byggnadsbidrag till om- och tillbyggnad och till ändringsarbeten utgår med 25 procent av för varje särskilt fall med hänsyn till de beräknade kostnaderna fastställt belopp. Utbetalning av byggnadsbidrag sker först sedan byggnadsarbetet utförts och avsynats samt godkänts.

För att de kommuner, som kort före den nämnda kungörelsens ikraftträdande för viss minimikostnad verkställt ny- eller ombyggnad av tjänstebostäder, icke skulle komma i ett sämre läge, då de årliga tjänstebostadsbidragen indrogs, inrymdes i kungörelsen bestämmelser om s. k. övergångsbidrag, som skulle utgå med ett årligt belopp under tjugu år efter den verkställda byggnadsåtgärden.

Det nuvarande tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare grundar sig på följande bestämmelser:

1. *Folkskolestadgan* (SFS 1958: 399) innehåller i 211 § föreskrifter om skyldighet för kommun att tillhandahålla tjänstebostad åt lärare å ort, som icke är upptagen i av länsstyrelse fastställd tätortsförteckning.

2. *Avlöningsreglementet för folkskolan* (SFS 1948: 437 jämte senare ändringar) stadgar i 26 § om skyldighet för lärare att mottaga anvisad tjänstebostad samt om lärares rätt till bostad utöver vad som sägs i under 1. angivna författningsrum.

3. *Boställsordningen för folkskolans lärare* (SFS 1946: 883, ändrad 1947: 545, 1955: 500 och 1958: 397) innehåller bestämmelser om tjänstebostadens beskaffenhet, lägenhetsyta m. m. samt om hyresavdrag, klassificering av bostäder m. m.

4. *Bestämmelser om hyresgrupperingen* har meddelats i SFS 1951: 798 (ändrad 1954: 677).

5. *Statsbidragsbestämmelserna* återfinnes som förut nämnts i SFS 1946: 887 (ändrad 1952: 600 och 1955: 501).

KAPITEL 3

Riksdagsbeslutet om tjänstebostadssystemets avveckling

Sedan Kungl. Maj:t den 20 augusti 1952 bemyndigat chefen för civildepartementet att tillkalla en utredningsman med uppdrag att verkställa en översyn av bestämmelserna om hyressättningen för tjänstebostäder, tillkallade departementschefen den 29 september 1952 byråchefen i försvarets fabriksstyrelse A. Broomé. Utredningsmannen bedriver arbetet under benämningen »1952 års tjänstebostadsutredning».

Utredningen avgav den 15 juni 1955 sitt betänkande »Tjänstebostäder» (SOU 1955: 30). Däri förordades, att beteckningen tjänstebostad skulle avse endast sådan av arbetsgivaren upplåten bostad, som tjänsteman skulle vara skyldig att bebo. Vid bestämmande av sådan skyldighet borde i princip endast tjänstesynpunkter tillerkännas betydelse, d. v. s. bostadens upplåtande skulle vara av väsentlig betydelse för de med tjänsten förenade arbetsuppgifternas behöriga fullgörande. Med tillämpning av dessa principer förordade utredningen, bland annat, att det gällande tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare skulle helt avvecklas.

Innan utredningen framlade sitt förslag, hade emellertid frågan om lärarnas tjänstebostäder behandlats i annat sammanhang. I propositionen 1955: 98 med anledning av det av sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område den 4 september 1954 avgivna betänkandet »Tjänstebostäder för folkskolans lärare» (SOU 1954: 27), uttalade chefen för ecklesiastikdepartementet, att tjänstebostäderna för folkskolans lärare enligt hans mening ännu så länge vore av stor betydelse för folkskoleväsendet på landsbygden. Han ansåg sig därför icke för det dåvarande kunna förorda en avveckling av tjänstebostadssystemet men föreslog vissa åtgärder, som minskade behovet av tjänstebostäder. Statsutskottet anslöt sig till departementschefens ställningstagande men framhöll samtidigt, att utskottet förväntade att frågan om skälen för tjänstebostadssystemets bibehållande på folkskoleväsendets område komme under förnyat övervägande i samband med prövningen av det väntade betänkandet av 1952 års tjänstebostadsutredning.

Genom kungörelser den 27 maj 1955 (nr 499—501) gjordes vissa ändringar i folkskolestadgan, boställsordningen och statsbidragskungörelsen, varigenom bland annat systemet med tätortsförteckningar infördes och statsbidragen till lärarnas tjänstebostäder fastställdes till nuvarande belopp.

På grundval av det av 1952 års tjänstebostadsutredning avgivna betänkandet framlades för 1956 års riksdag proposition (nr 116) angående tjänstebostadssystemet m. m. Chefen för civildepartementet anförde däri beträffande tjänstebostäder för folkskolans lärare, att frågan nu kunde bedömas i ett vidare sammanhang än som varit möjligt föregående år. Därest, såsom utredningen förordat och departementschefen tillstyrkte, i princip endast tjänstesynpunkter skulle vara avgörande för anordnandet av tjänstebostäder och för åläggande av bostadstvång, krävde följdriktigheten, att beslut nu fattades om en avveckling av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare. Departementschefen erinrade om att kommunerna numera i allt större utsträckning kommit att engagera sig i bostadsförsörjningen samt anförde vidare följande:

När det gäller befattningshavare i en av kommunen själv bedriven verksamhet, vars upprätthållande ligger i kommunens eget intresse, finns det enligt min mening icke anledning ifrågasätta annat än att kommunen — även utan ett formellt åläggande att tillhandahålla bostäder — skall i erforderlig utsträckning medverka till bostadsfrågans lösande i de fall, då befattningshavaren icke själv kan ordna lämplig bostad. Farhågorna för att folkskolans lärare icke skall kunna få bostadsfrågan löst i annan ordning än genom tjänstebostäder torde vara desto mindre som det synes kunna bli motiverat att statsbidrag till uppförande eller anskaffande av lärarbostad även i fortsättningen utgår i vissa fall. Statsbidragsfrågan bör emellertid göras till föremål för en närmare undersökning. Det nu utgående statsbidraget till tjänstebostäder för folkskolans lärare är så avvägt att det skall täcka viss del av de kommunala tjänstebostadskostnader, som icke täckes av inflytande hyror (jfr prop. 1955: 98). Det föreligger alltså ett samband mellan hyror och statsbidrag. Hyressättningen är av betydelse för bidragets såväl konstruktion och storlek. Därest tjänstebostadssystemet avskaffas för folkskolans lärare, förutsätter jag i likhet med utredningen att från statens sida några bestämmelser inte bör meddelas om hyressättningen för lärarbostäderna utan det blir de särskilda kommunernas sak att bestämma hyrorna. På grund av det anförda erfordras, om statsbidrag till lärarbostäder framdeles skall utgå, uppenbarligen en annan konstruktion av bidraget. Detta spörsmål bör närmare utredas. I samband därmed bör också övervägas, huruvida och i vad mån bidrag till lärarbostäder, som utbetalts före slopandet av tjänstebostadssystemet, bör återbetalas till statsverket. Detsamma gäller givetvis också de bidrag, som utgivits för anskaffande av provinsialläkarbostäder.

Ett avskaffande av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare måste med hänsyn till de föreliggande förhållandena i väsentligt högre grad än på andra områden påkalla särskilda övergångsanordningar. Utredningen har redan i förevarande sammanhang upptagit vissa sådana spörsmål. Den närmare utformningen av övergångsanordningarna bör vidare övervägas i samband med det utredningsarbete, som ett principbeslut i frågan föranleder. Avvecklingen av förevarande tjänstebostadstvång torde böra ske successivt under en längre tid än som kan ifrågakomma beträffande andra tjänstebostäder.

I anslutning till Kungl. Maj:ts proposition väcktes vissa motioner. Fru Nilsson m. fl. i första kammaren (I: 559) samt herrar Larsson i Luttra och Larsson i Hedenäset i andra kammaren (II: 738) betonade angelägenheten av att landsbygdsdistrikten även i fortsättningen finge goda möjligheter att

med ekonomiskt bistånd från statens sida bjuda lärare sådana villkor, inte minst i fråga om tillhandahållande av bostad, att kompetenta och dugande lärare sökte ordinarie tjänster och även stannade vid folk- och småskolorna på landet. Det syntes dem därför nödvändigt, att statsbidrag till uppförande eller anskaffande av lärarbostad även i fortsättningen finge utgå till kommuner på den rena landsbygden. Utgångspunkten borde vara att dessa kommuner icke finge försättas i ett ekonomiskt försämrat läge. Motionärerna vände sig även mot tanken på en återbetalningsskyldighet för kommunerna beträffande redan uppburna statsbidrag.

Vidare väckte herr Widén m. fl. i andra kammaren en motion (II: 740), vari hänvisades till 1955 års riksdagsbeslut angående tjänstebostäder för folkskollärare och uttalades, att några nya synpunkter icke sedan dess framkommit, som motiverade ett ändrat ställningstagande från riksdagens sida. Det då införda systemet med tätortsförteckningar inrymde möjligheter att successivt avveckla tjänstebostadssystemet. Motionärerna yrkade avslag på Kungl. Maj:ts proposition i vad den avsåge principbeslut om avskaffande av tjänstebostäder för folkskolans lärare.

Statsutskottet (1956: 118) anslöt sig till utredningens och propositionens principiella linje, att tjänstesynpunkter och icke bostadsförsörjnings-synpunkter borde vara avgörande. Den föreslagna avvecklingen av tjänstebostadssystemet för bl. a. provinsialläkare föranledde ingen erinran från utskottets sida. Statsbidrag för anskaffande av bostäder åt dessa förutsattes inte längre skola utgå. På de skäl departementschefen anfört fann sig utskottet vidare kunna biträda förslaget om ett avskaffande av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare men fann det angeläget att understryka departementschefens uttalande, att avvecklingen av ifrågavarande tjänstebostadstvång borde ske successivt under en längre tid än som kunde ifrågakomma beträffande andra tjänstebostäder. Liksom departementschefen förutsatte utskottet, att frågan om konstruktionen av ett eventuellt framtida statsbidrag till lärarbostäder bleve föremål för närmare utredning. Därvid förutsattes de i motionerna I: 559 och II: 738 anförda synpunkterna komma att upptagas till övervägande.

Riksdagen (Rd. skr. 1956: 271) biträdde vad statsutskottet uttalat.

KAPITEL 4

Utredningens förslag till statsbidrag till lärarbostäder

1. Bidragsområdet

Departementschefen har i direktiven för utredningen angivit huvudsakligen tre riktpunkter för bedömningen av frågan, i vilka situationer och under vilka förutsättningar det kan vara skäligt, att statsbidrag alltså utgår för uppförande av lärarbostäder.

För det första framhölls, att även i fortsättningen sådana fall torde kunna bli aktuella, där *uppförande av bostad på viss skolort icke kunde anses falla inom vad som normalt omfattades av kommunens åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen*, men där kommunen likväl måste medverka till bostadsfrågans lösande för lärarpersonalen för att skolväsendet skulle kunna upprätthållas. Som exempel pekades på sådana fall, där läraren måste beredas bostad vid skolor på avlägset belägna eller eljest isolerade orter. Det framhölls, att det i dylika fall kunde innebära en ekonomisk risk för kommunen att engagera sig för uppförande av en bostad som, om den av ett eller annat skäl i framtiden ej behövde disponeras såsom lärarbostad, icke kunde påräknas skola kunna uthyras till annan.

Utredningen vill erinra om att genom tillkomsten av lagen den 10 juli 1947 (nr 523) om kommunala åtgärder till bostadsförsörjningens främjande möjligheterna ökats för kommunerna att göra mer aktiva insatser härutinnan. Lagen innefattar visserligen endast föreskrifter om rättighet för kommun att genom subventioneringsåtgärder stimulera bostadsförsörjningen och icke om någon skyldighet att vidtaga sådana åtgärder eller att tillhandahålla bostäder åt sina invånare, men bland annat bestämmelserna i denna lag i förening med de av 1949 års riksdag beslutade ändringarna i expropriationslagen, vilka syftade till att underlätta för kommunerna att föra en aktiv markpolitik inom tätbebyggelseområden, har resulterat i så kraftigt stegrade insatser från kommunernas sida på detta område, att man är berättigad att säga, att det numera ter sig som en naturlig uppgift för dem att så långt möjligt förhjälpa invånarna till goda bostäder.

Kommunernas åtgärder i fråga om produktionen av bostäder torde till övervägande delen bestå i uppförande av flerfamiljshus, inrymmande hyreslägenheter. I viss utsträckning förekommer även, att kommunerna engagerar sig i egna bostadsbyggnader. För uppförande av flerfamiljshus kräves

givetvis, att en viss hyresmarknad föreligger, och detta är som regel fallet endast inom områden med tätbebyggelse.

Man kan enligt utredningens förmenande icke förutsätta att en lärare, som flyttar till en skola belägen på rena landsbygden och på något avstånd från närmaste tätort, skall vara beredd att själv anskaffa bostad genom uppförande av eget hus. I allmänhet torde det därför i dylika fall vara erforderligt att bostad tillhandahålles läraren. Men att uppföra bostad för lärare på en ort, där annan hyresgäst än läraren sannolikt icke kan påräknas, synes näppeligen ligga inom ramen för vad som normalt kan begäras av en kommun i fråga om åtgärder på bostadsförsörjningens område. Och man får ej förbise, att risk för kommunen att stå med bostaden outhyrd föreligger icke blott om skolan skulle indragas och bostaden av den anledningen blir obehövlig som lärarbostad utan också om skolan består men läraren ej önskar begagna sig av bostaden; man bör nämligen komma ihåg, att i och med tjänstebostadssystemets avskaffande torde också skyldigheten för läraren att mottaga anvisad bostad upphöra.

Detta resonemang leder enligt utredningen till att det i allmänhet icke kan förutsättas, att en kommuns insatser för att skaffa bostäder åt sina invånare skall utan särskilt ekonomiskt stöd sträcka sig längre än att den medverkar till uppförande av bostäder å orter, där åtminstone en viss hyresmarknad föreligger.

Departementschefen angav för det andra, att det på vissa orter torde vara *svårt att uppnå den hyressättning, som kunde betingas av kommunens produktionskostnader.*

När det för utredningen gäller att söka angiva dessa orter synes även här förefintligheten av hyresmarknad spela en roll. I den mån hyresmarknad kan sägas föreligga för bostäder av den ungefärliga storlek, varom nu är fråga, torde utsikterna att få ut full hyra vara rätt goda, vare sig bostaden upplåtes åt lärare eller åt annan. Är det återigen fråga om bostad å ort, där hyresmarknad icke kan sägas föreligga, torde det möta svårigheter att hyra ut den till annan än lärare och — om detta skulle lyckas — torde det i vart fall som regel vara omöjligt att få ut full hyra. När här talas om full hyra åsyftas den årskostnad, som skulle uppstå vid finansiering av bostaden med statligt egnahemslån. En kommun torde nämligen under alla omständigheter kunna påräkna det statliga stöd, som innefattas i dylikt lån.

Såsom i direktiven framhålles blir det i fortsättningen kommunernas sak att bestämma hyran för eventuella lärarbostäder. Det är således icke meningen, att hyresbeloppen skall fastställas av statlig myndighet. I princip bör givetvis förutsättas, att hyran av kommunen bestämmes med hänsyn till produktionskostnaderna, så att läraren ej indirekt beredes en extra löneförmån. Att få ut full hyra torde också i regel vara möjligt, så snart det på en plats råder någon konkurrens om bostäderna, men man kan icke förbise att i vissa fall, då någon annan spekulant än läraren icke finnes,

detta kan leda till att kommunen icke får ut full hyra. Hellre än att stå med bostaden helt outhyrd hyr man ut den till ett lägre pris.

Slutligen underströk departementschefen vikten av att frågan om skäligheten av ett statsbidrag bedömdes jämväl med beaktande av att avvecklingen av tjänstebostadsskyldigheten och av det därmed sammanhängande statsbidragssystemet icke i och för sig finge verka som ett påtryckningsmedel för *indragning av bygdeskolor* i större omfattning än som betingades av en förnuftig rationalisering av skolväsendet på landsbygden.

Av de många faktorer, som inverkar på frågan om en bygdeskola skall bibehållas eller ej, torde enligt utredningen utsikterna att erhålla statsbidrag till anskaffande av lärarbostad i allmänhet icke vara den mest avgörande, men naturligtvis kan fall förekomma, där en kommun ställes inför valet att uppföra en lärarbostad eller att draga in skolan och centralisera undervisningen till en ort, där lärarfrågan kan lösas utan att kommunen behöver bygga bostad. En dylik situation kan dock enligt utredningens uppfattning tänkas uppstå endast på den rena landsbygden, där befolkningsunderlaget för en skola är så begränsat, att det ingalunda är alldeles självklart att skolan skall upprätthållas, utan där hänsyn till befolkningens önskemål och barnens bekvämlighet städse måste vägas mot kommunens kostnader för skolans upprätthållande. Om till dessa kostnader kommer kravet på uppförande av nya lärarbostäder, måste kommunen kunna påräkna kompensation för den risk den löper att icke få bostaden uthyrd eller att få den uthyrd till underpris.

När det gäller att med utgångspunkt i de av departementschefen angivna riktlinjerna och de av utredningen ovan anförda synpunkterna bedöma i vilka fall statsbidrag bör utgå, kan man naturligtvis i första hand tänka sig, att man prövar behovet och skäligheten av ett bidrag i varje särskilt fall för sig. För ernående av så likformiga bedömningsgrunder som möjligt bör bidragsprövningen i så fall ligga hos Kungl. Maj:t eller möjligen skolöverstyrelsen. Det säger sig emellertid självt, att det även vid en noggrann individualprövning måste vara vanskligt att träffa alldeles riktiga och rättvisa avgöranden. Då det vidare torde bli fråga om ett icke helt obetydligt antal ärenden, skulle en prövning från fall till fall medföra ett administrativt arbete av en omfattning, som knappast står i rimligt förhållande till ärendenas vikt. Man bör icke heller förbise, att det måste vara ett intresse för kommunerna att så långt möjligt på förhand veta, huruvida statsbidrag kan påräknas eller ej.

Enligt utredningens mening bör därför eftersträvas ett system, som medger bidrag efter vissa generella grunder. Genom tätortsförteckningarna har man för det nuvarande statsbidraget till folkskolans tjänstebostäder erhållit enkla och praktiska bestämmelser, som är lätta att tillämpa. Det synes önskvärt, att man till det nya systemet överför denna enkelhet och

lätthet i tillämpningen, men man torde därför icke behöva konstruera det på exakt samma sätt. Utredningen har visserligen övervägt möjligheten att fortsätta med systemet med särskilda tätortsförteckningar ehuru med en väsentlig utvidgning av tätortsbegreppet men har stannat för en mer schematisk och därmed enklare lösning.

Ovan har redovisats de situationer, där behov av statsbidrag alltjämt kan anses föreligga. Utredningen har funnit de anförda synpunkterna tala för att statsbidrag framdeles får utgå till anskaffande av lärarbostäder vid i första hand skolor å den rena landsbygden.

Men även i vissa smärre tätbebyggda orter får man räkna med att kommunerna ikläder sig ekonomiska risker, därest de anskaffar lärarbostäder. Särskilt gäller detta sådana orter, där bebyggelsen huvudsakligen består av enfamiljshus och någon nämnvärd efterfrågan på hyreslägenheter ej kan förväntas. Enligt utredningens mening bör därför möjlighet finnas att erhålla statsbidrag också för lärarbostäder i mindre orter med tätbebyggelse.

Frågan blir då, hur dessa skall avgränsas. Tätortsbegreppet är icke helt entydigt. Man talar dels om administrativa tätorter, varmed avses städer, köpingar och municipalsamhällen, dels om icke-administrativa tätorter, som utgöres av andra områden med tätbebyggelse.

Vid folkräkningarna har man alltsedan år 1890 sökt inhämta uppgifter om folkmängden i alla tätortsbildningar i riket. I statistiska centralbyråns publikation »Folkräkningen den 31 december 1950», del I, redogöres å sid. 31 f. för de principer, som därvid legat till grund för bestämningen av tätortsbegreppet. Sedan år 1930 har man krävt ett invånarantal av minst 200 inom det tätbebyggda området, för att en ort skall räknas som tätort. Vid 1950 års folkräkning har vid tätorternas avgränsning tillämpats ändrade grunder, så att denna genomgående skett efter den faktiska bebyggelsen och icke efter administrativa gränser. Inom en stads, en köpings eller ett municipalsamhälles gränser kan således finnas flera separata tätorter, och en tätort kan sträcka sig utanför ett dylikt administrativt områdes gränser.

Utredningen anser, att städer och köpingar i deras helhet bör vara uteslutna från möjligheten att erhålla statsbidrag. I administrativa tätorter av detta slag torde man nämligen kunna räkna med kommunala initiativ på bostadsförsörjningens område, och deras ekonomiska underlag och struktur med avseende å bostadsbebyggelse och kommunikationer torde vara av den art, att man här icke kan tala om något allvarligt risktagande ens då det gäller uppförande av lärarbostäder vid skolor i glesbygd inom kommungränserna.

Utredningen har däremot icke funnit samma synpunkter göra sig gällande med avseende å municipalsamhällena. Förekomsten av tätorter av municipalsamhälles karaktär — d. v. s. områden, som icke utgör egen kommun

men inom vilka efter Kungl. Maj:ts medgivande vissa stadsstadgor är tillämpliga — varierar mycket starkt från län till län. Talrikast finner man dem i Göteborgs och Bohus län, bland fiskelägena på öarna. Och just de bohuslänska ösamhällenas speciella byggnadsstruktur med nästan uteslutande enfamiljshus, deras höga byggnadskostnader och isolerade läge, som medför särskilda svårigheter för lärarrekryteringen, gör statsbidrag till dessa orter från många synpunkter motiverat. Även det förhållandet, att municipalsamhällena är stadda i avveckling, synes tala för att de i fråga om rätt till statsbidrag bör bedömas på samma sätt som tätorter av icke-administrativ natur.

I fråga om dessa sistnämnda orter har utredningen funnit det vara mest praktiskt att direkt anknyta till den indelning, som gjorts vid redovisningen av 1950 års folkräkning. De därvid i del I, tabell 12, länsvis sammanställda förteckningarna över tätorter med minst 200 invånare liksom motsvarande sammanställningar från kommande folkräkningar kan då utnyttjas vid statsbidragsärendenas behandling.

Utredningen är böjd för att låta gränsen för statsbidrag dragas vid invånarantalet 200 och sålunda anse de skolorter, som ej finns upptagna i folkräkningarnas förteckningar över tätorter, som statsbidragsberättigade, medan övriga orter i princip skulle vara uteslutna från statsbidrag. I den bidragsberättigade gruppen inrymmes då — förutom den rena landsbygden — även en del mindre orter med tätbebyggelse, t. ex. vissa kyrkbyar och stations samhällen. Utredningen är medveten om att det med en dylik regel kan inträffa, att i ett eller annat fall statsbidrag kommer att utgå, ehuru de av utredningen angivna förutsättningarna härför knappast kan anses föreligga. Det torde emellertid röra sig endast om undantagsfall, och värdet av en enkel och schematisk regel synes väga tyngre än intresset av att ernå en absolut garanti för att statsbidrag utgår endast där ett klart styrkt behov är för handen. Vid den föreslagna gränsdragningen kan prövningsförfarandet beträffande statsbidragen i dessa fall inskränkas till frågan om behov av en ny lärarbostad verkligen föreligger från skolorganisatorisk synpunkt och med hänsyn till beskaffenheten av eventuellt befintlig lärarbostad på orten.

Givetvis föreligger även en viss risk, att man genom gränsdragning vid ett visst invånarantal utestänger kommuner från statsbidrag i sådana fall, där förhållandena på en ort väl kunde motivera ett dylikt. Utredningen har sålunda funnit exempel på samhällen, som har mer och ibland betydligt mer än 200 invånare, men som har en sådan bebyggelsekaraktär (så gott som uteslutande enfamiljshus) och ett så isolerat läge i förening med höga byggnadskostnader, att man ej normalt bör räkna med att kommunen utan särskilt stöd där uppför bostäder för lärare med hänsyn till de ekonomiska risker, detta skulle innebära. Som exempel kan pekats på vissa ö- och skärgårdssamhällen samt stora jordbruksbyar i Norrland.

En annan omständighet, som kan motivera statsbidrag även till lärarbostad i en tätort, är exempelvis om en kommun har att bära osedvanligt stora kostnader för sitt skolväsen. Vidare bör hänsyn kunna tagas till om kommunen har särskilt lågt skatteunderlag eller hög utdebitering. Dess allmänna ekonomiska ställning vid tidpunkten i fråga kan således vara sådan, att även en så relativt begränsad investering som uppförandet av en lärarbostad kan förefalla oskäligt tyngande för kommunen. Däremot bör naturligtvis ingen särskild hänsyn tagas till den större risk en kommun ikläder sig, om den väljer att bygga en lärarbostad som väsentligt överstiger den minimistorlek, som av utredningen föreslås utgöra förutsättningen för statsbidrag.

För att bereda möjlighet till statsbidrag i sådana speciella fall, som här antytts, anser utredningen, att huvudregeln, att statsbidrag skall kunna utgå till lärarbostäder på orter med mindre än 200 invånare, bör kompletteras med en bestämmelse, att statsbidrag skall kunna i särskilda fall utgå även då fråga är om bostäder å orter, som upptagits i folkräkningens förteckning över tätorter med minst 200 invånare. Utredningen förutsätter för sin del, att denna undantagsmöjlighet skall tillämpas med stor återhållsamhet. Vidare bör en absolut övre gräns dragas vid 500 invånare. Enligt utredningens uppfattning bör man nämligen, när det gäller orter med minst 500 invånare, kunna räkna med att en viss hyresmarknad finns, varför en kommun knappast löper någon ekonomisk risk genom att anordna en lärarbostad på orten. Det må här erinras om att, när i 1950 års folkräkning tätorter med minst 500 invånare redovisades i en särskild grupp, detta motiverades just med intresset av att särskilja »de större, mera stadsliknande samhällena» från småorter, som saknar citybildning i egentlig mening.

Vid beräkningen av en ords invånarantal bör senast redovisade folkräkning äga vitsord, även om förändringar i tätorternas befolkningstal ägt rum, sedan siffermaterialet publicerats. En anknytning till senast publicerad folkräknings siffror synes motiverad, dels emedan man därigenom slipper att mellan folkräkningarna verkställa utredningar angående folkmängden på orten och dels emedan de geografiska gränserna för en tätort ej alltid är så lätta att fastställa. Då de till grund för folkräkningen liggande gränsdragningarna icke offentligt redovisas, kan i annan ordning utförda beräkningar av befolkningstalet lätt bli missvisande genom att tätortsgränserna drages på annat sätt. Nackdelarna med en anknytning till äldre befolkningstal torde enligt utredningens uppfattning bli obetydliga. Utredningen förutsätter emellertid, att folkräkningar regelmässigt skall äga rum med femårsintervaller.

Slutligen skall i detta sammanhang behandlas frågan, i vilken mån närheten till en tätort skall inverka på möjligheterna att erhålla statsbidrag.

För närvarande gäller, att skolort i vissa fall kan uppföras på tätortsförteckning enligt 211 § folkskolestadgan, även om den är belägen utanför

tätorten. I överensstämmelse med vad statsutskottet anförde i sitt utlåtande 1955: 113 (s. 39) gäller såsom allmän norm, att skolort, belägen inom fyra kilometers avstånd farbar väg från tätorts gräns, bör upptagas på förteckningen. I de fall då kommunikationsförhållandena prövas vara direkt olämpliga för läraren och dennes tjänstgöringsförhållanden bör avståndet dock icke skäligen utsträckas utöver två kilometer, men då de är särskilt lämpliga, bör det kunna utsträckas utöver fyra kilometer.

Genom att tätortsförteckningarna fastställs att gälla för fem år blir bedömningen av avståndsförhållandet mellan skolort och tätort bindande för den närmaste femårsperioden. Under sådana omständigheter kan det vara motiverat, att man vid själva prövningen har en viss frihet att mot varandra väga olika faktorer, såsom avstånd, vägens beskaffenhet, kommunikationer etc.

Då utredningen emellertid icke föreslagit något system med tätortsförteckningar, vill utredningen — för att undvika återkommande resonemang om huruvida en skolort skall hänföras till en närbelägen tätort eller ej — förorda en mera schablonmässig gränsdragning än den nuvarande. Härigenom underlättas även en större likformighet i bedömningen.

Utredningen föreslår, att skolor inom ett visst bestämt avstånd — fyra kilometer — från tätbebyggelsens gräns hänföres till tätorten, medan skolor utanför detta avstånd icke skall räknas såsom hörande till tätorten. Avståndet till stads eller köpings administrativa gränser bör härvidlag icke påverka bedömningen utan hänsyn skall tagas endast till den faktiska tätbebyggelsens gränser vid tidpunkten för statsbidragsprövningen.

Enligt nuvarande bestämmelser utgår statsbidrag icke endast för nybyggnad av tjänstebostäder åt lärare utan även för *om- eller tillbyggnad* av befintlig tjänstebostad. Såsom förutsättning härför gäller dock, att bostaden därigenom antingen erhåller väsentligt utökad golvyta eller att den kan jämlikt bestämmelserna i 20 § boställsordningen uppflyttas från klass B eller C till klass A eller, om den på grund av betydande svårigheter icke kan förse med samtliga för A-bostad föreskrivna bekvämligheter, utan sådan uppflyttning likväl blir väsentligt förbättrad.

Utredningen har övervägt, huruvida det nya statsbidragssystemet beträffande lärarbostäderna bör inrymma möjlighet till statsbidrag även till *om- och tillbyggnad* av redan befintliga bostadshus. Ett skäl för dylikt bidrag skulle vara, att man härigenom måhända kunde uppmuntra kommunerna att i så stor utsträckning som möjligt utnyttja redan befintliga bostäder och därmed begränsa investeringen i nybyggnader. Det kan nämligen tänkas att en kommun i en given situation skulle föredraga att bygga ny bostad med statsbidrag framför att bygga om en äldre bostad, därest statsbidrag ej utginge därtill, åtminstone om nybyggnadsbidraget vore någorlunda stort och ombyggnaden kostnadskrävande.

Även om man icke kan bortse ifrån, att ett bidrag till om- och tillbyggnad skulle kunna ha en viss betydelse, har dock utredningen funnit övervägande skäl tala mot detsamma. Rent allmänt kan sägas, att en om- eller tillbyggnad för att vara ekonomiskt lönande ej bör göras alltför omfattande och kostnadskrävande. Det torde alltså i regel vara fråga om en relativt begränsad investering för kommunen. Ett eventuellt statsbidrag måste bli rätt obetydligt och av ringa betydelse för kommunens ekonomi. Med hänsyn till de allmänna förutsättningar, som uppställts för att statsbidrag i fortsättningen över huvud skall utgå till lärarbostäder, kan det därför sägas att kommunens ekonomiska risktagande i nu åsyftade fall i allmänhet blir obetydligt, allra helst som det i stor utsträckning torde komma att röra sig om bostäder, vilka en gång uppförts med statsbidrag.

Därtill kommer ytterligare en omständighet. Ett statsbidrag till ombyggnad måste grundas på de beräknade kostnaderna för byggnadsföretaget för varje särskilt fall. Ett schematiskt bidrag såsom vid nybyggnad är icke möjligt, och detta gör att bestämmelserna om bidragets bestämmande och om handläggningsförfarandet icke kan göras så enkla som vore möjligt med bidrag enbart till nybyggnad.

På grund av vad sålunda anförts är utredningen icke beredd att förorda, att statsbidrag skall kunna utgå till om- och tillbyggnad av bostad. Därmed åsyftas emellertid icke sådana fall, då kommunen inköper byggnad och ändrar om densamma till lärarbostad. I dessa fall bör givetvis liksom nu statsbidrag för inköpet och ombyggnaden utgå såsom till nybyggnad.

Sammanfattningsvis skulle enligt utredningens förslag följande principer gälla för möjligheten att erhålla statsbidrag till lärarbostäder.

1. Statsbidrag utgår till anskaffande av lärarbostad vid skola å ort, som icke upptagits i senast publicerade folkräknings förteckningar över tätorter med minst 200 invånare. Statsbidragsprövningen avser här endast frågan, om det med hänsyn till skolväsendets rationella ordnande är lämpligt att anskaffa bostaden samt om det icke för ifrågavarande lärare redan finnes lärarbostad, som är acceptabel eller som genom ombyggnad för rimlig kostnad kan sättas i godtagbart skick.

2. I särskilda fall må undantagsvis statsbidrag kunna utgå till anskaffande av lärarbostad vid skola jämväl å i nyssnämnda förteckningar upptagen skolort med minst 200 och mindre än 500 invånare.

3. Statsbidrag må dock ej utgå till anskaffande av lärarbostad vid skola, belägen inom stads eller köpings administrativa område eller på högst fyra kilometers avstånd från stads eller köpings tätbebyggda område.

4. Finnes eljest ort med minst 200 invånare inom ett avstånd av högst fyra kilometer — farbar väg — från skolan, skall med avseende å rätten till statsbidrag anses, som om skolan vore belägen å nämnda ort.

2. Bostadstyp

Med tjänstebostadssystemets slopande upphör också i princip, såsom tidigare erinrats, den i 26 § avlöningsreglementet för folkskolan stadgade skyldigheten för lärare att mottaga tjänstebostad, som anvisas av kommun, vilken det åligger att tillhandahålla dylik bostad. Boställsordningens bestämmelser, vilka noggrant reglerar kommunens och bostadsinnehavarens skyldigheter och rättigheter med avseende å bostaden, torde i det nya läget sakna funktion och bör upphävas.

Frågan är emellertid, om man i det nya bidragssystemet helt kan avstå från reglerande bestämmelser av den typ, som återfinnes i boställsordningen. Det kan övervägas, om det framtida statsbidraget bör förknippas med några villkor i fråga om bostadens storlek och beskaffenhet i övrigt, belägenhet m. m.

Att tjänstebostäderna avskaffas innebär bland annat, att lärarna i likhet med flertalet övriga medborgare blir hänvisade till att själva söka sig bostad och får finna sig i den standard, som härutinnan kan erbjudas. Den omständigheten, att staten av vissa speciella skäl kan komma att ge bidrag till uppförande av lärarbostäder, bör ej föranleda något avsteg från denna allmänna principiella linje. Det finns alltså ingen anledning att för just dessa bostäder uppställa några speciella standardkrav, utan det bör förut sättas att bostäderna motsvarar normal modern bostadsstandard.

Vad som åsyftas med det sistnämnda kan sägas framgå av gällande bestämmelser för statliga egnahemslån (kungörelsen 1957: 359), vilka innehåller vissa föreskrifter rörande bostads storlek och utrustning, som väl svarar mot de krav, som enligt utredningens mening bör ställas på en med statsbidrag uppförd lärarbostad. Såsom villkor för beviljande av egnahemslån till ny- eller ombyggnad av enfamiljshus gäller enligt 5 § nämnda kungörelse,

- a) att vid nybyggnad lägenhetens yta icke överstiger 125 kvadratmeter;
- b) att, därest huset utformas så att boningsrum framdeles kan inredas jämväl på vinden, lägenheten i bottenvåningen omfattar minst två rum och kök;
- c) att, därest huset ej utformats med inredningsbar vind, bostadslägenheten omfattar minst tre rum och kök med en yta ej understigande 70 kvadratmeter;
- d) att huset utrustas med anordningar för centraluppvärmning och bad;
- e) att huset anslutes till gemensamhetsanordning för vattenförsörjning och avlopp eller ifråga om hus, som icke är beläget å tätort, att vatten- och avloppsledningarna anordnas, där så kan ske för rimlig kostnad; samt
- f) att bostadslägenheten förses med tillräckliga biutrymmen i huset och tillfredsställande köksutrustning.

Undantag må medgivas från de i andra stycket under a)—d) uppställda fordringarna, då särskilda skäl föranleda därtill, och må efter prövning av föreliggande omständigheter uppskov beviljas med uppfyllandet av det under e) uppställda villkoret för lån till enfamiljshus i tätbebyggda samhällen.

I fråga om storleken av bostad gäller alltså enligt egnahemslånebestämmelserna, att den skall vara minst 70 och högst 125 m², varmed åsyftas bostadsytan. Enligt den av bostadsstyrelsen tillämpade definitionen avses med bostadsyta den totala ytan innanför ytterväggarnas innersidor, sålunda även vad som upptages av innerväggar och murstock samt i tvåplanshus av trappa. I ett normalt enfamiljshus i ett plan torde innerväggarna och murstock motsvara i runt tal 5 % av bostadsytan. Beräkningen av bostadsytan skiljer sig från begreppet lägenhetsyta i boställsordningen, varmed förstås bostadens totala yta, således med inräknande av plats som upptages av kapprum, skafferi, garderober, badrum och vattenklosett. I lägenhetsytan enligt boställsordningen inräknas däremot ej innerväggar och murstockar.

Som bekant tillämpar man för närvarande två olika bostadstyper för lärare, en större, för ordinarie folkskollärare, med en lägenhetsyta av omkring 90 m², lämpligt fördelad på minst tre rum och kök, samt en mindre, för annan lärare, med en lägenhetsyta av omkring 60 m², lämpligt fördelad på minst två rum och kök. Denna uppdelning efter lärarkategorier har kunnat motiveras så länge bostaden varit tjänstebostad. Med tjänstebostadssystemets avveckling försvinner varje skäl att göra en dylik åtskillnad. Den är så mycket mindre motiverad, som småskollärarna, vilka utgör huvudparten av dem som döljer sig bakom beteckningen »annan lärare», ofta är gifta och lika väl kan behöva en större bostad som ordinarie folkskollärare. Då kan det vara mera skäl att skilja mellan familjebostad och bostad för ensamstående och lämna åt vederbörande kommun att bedöma, vilken bostadstyp som behövs. Det blir emellertid ett ytterst vanskligt bedömande, eftersom bostadsbehovet kan växla avsevärt under den tidrymd en lärarbostad skall göra tjänst.

Utredningen är för sin del tveksam om lämpligheten av att anskaffa lärarbostäder av den mindre typen, tänkta såsom bostäder åt ensamstående. På de orter, som enligt vårt förslag kan komma i fråga för statsbidrag, är man — åtminstone vid nuvarande begränsade tillgång på lärare — ofta hänvisad till yngre, nyexaminerade lärare, som ej avser att stanna någon längre tid på platsen. Om de är ensamstående, torde de ofta föredraga att inackordera sig i något hem eller att bo i närmaste tätort och åka till och från arbetsplatsen hellre än att hyra lärarbostaden. Och får man en gift lärare, som hyr en dylik mindre bostad, riskerar man, att denne ser sig nödsakad att efter kortare tid söka sig från orten, emedan bostaden är för liten för en växande familj.

Skulle en kommun likväl anse behov föreligga av en mindre bostad, torde den kunna anskaffa en sådan utan att göra anspråk på statsbidrag. De lägre anskaffningskostnaderna gör, att kommunen icke är så beroende av statsbidraget som stimulerande faktor, och otvivelaktigt ställer det sig lättare för en kommun att — även på den rena landsbygden — till skäligt pris uthyra en icke utnyttjad lärarbostad av mindre typ, varför den ekonomiska

risk kommunen löper kan bedömas som obetydlig. Statsbidragets viktigaste funktion — att kompensera risktagandet — bortfaller alltså här.

Dessa överväganden har lett till att utredningen icke funnit skäl att framdeles laborera med två olika bostadstyper. Statsbidraget bör således knytas till en enda bostadstyp av en viss minimistorlek, vilken lämpligen bör anges till 70 m² i enlighet med egnahemslånebestämmelserna.

Utredningen förordar således, att boställsordningen för folkskolans lärare upphäves samt att beträffande lärarbostad, till vilken statsbidrag framdeles avses utgå, skall gälla samma villkor med avseende å bostadens storlek och utrustning, som i 5 § under a) samt c)—f) kungörelsen om egnahemslån m. m. är stadgade för beviljande av egnahemslån till ny- eller ombyggnad av enfamiljshus. Några särskilda föreskrifter om lärarbostads belägenhet i förhållande till skolan torde ej behöva meddelas.

3. Statsbidragets utformning

När det gäller frågan om statsbidragets konstruktion, har utredningen övervägt möjligheterna att anknyta till andra existerande former av statligt stöd åt bostadsproduktionen, främst då egnahemslånen. Kommunerna har ju möjlighet att, om de icke åtnjuter statsbidrag till uppförande av lärarbostad, erhålla egnahemslån för ändamålet. Redan detta erbjuder en form av statssubventionerat bostadsbyggande med hänsyn dels till att lånet innefattar en räntefri stående del, för närvarande 4 000 kronor vid nybyggnad, dels till att lånet i övrigt löper med förmånliga ränte- och amorteringsvillkor, och dels till att låntagaren kan påräkna en årlig ränteeftergift av för närvarande 450 kronor för enfamiljshus, färdigställt efter den 1 januari 1951. Med hänsyn härtill kunde man över huvud taget ifrågasätta nödvändigheten av att i annan form lämna statligt stöd för lärarbostadsanskaffningen.

Därvid bör emellertid ihågkommas, att möjligheten att erhålla egnahemslån står öppen för alla, medan det tilltänkta statsbidraget avses skola ha en stimulerande effekt just i de fall, där det ekonomiska risktagandet verkar hämmande oaktat egnahemslånemöjligheten. En jämförande beräkning — baserad på kostnadsläge, räntevillkor m. m. samt statsbidragsbestämmelser hösten 1958 — av årskostnaderna för ett enfamiljshus, uppfört å ena sidan med egnahemslån och å andra sidan med statsbidrag för hyresgrupp 1 och i övrigt med lån enligt de för kommunlån gällande villkoren, utvisar också, att alternativet med statsbidrag ger lägre årskostnader än alternativet med egnahemslån. För ett av bostadsstyrelsens typhus med en bostadsyta av 94 m² och en antagen produktionskostnad av 52 500 kronor (varav 4 500 kronor belöper å tomt) uppskattas den totala årskostnaden (exklusive bränsle) vid egnahemslånefinansiering till cirka 3 300 kronor samt vid kommunlånefinansiering och statsbidrag till cirka 2 450 kronor.

Äsyftar man en subventionering av lärarbostäderna av ungefär samma storleksordning som hittills, måste man således — om man vill utnyttja egnahemslånefinansieringen — komplettera denna med ett särskilt statsbidrag, låt vara till beloppet mindre än det nu utgående statsbidraget.

Utredningen har emellertid icke funnit sig kunna förorda en kombination av egnahemslån och statsbidrag. Omfattningen av den statssubvention, som innefattas i egnahemslånet, kan växla beroende på det samhällsekonomiska läget och politiska ställningstaganden. Sålunda har såväl lånets räntefria stående del som storleken av ränteeffertgiften ändrats under de tre senaste åren. Kombinationen av egnahemslån och statsbidrag kan därför ge ett ganska varierande stöd åt kommunerna från tid till annan. Vidare förefaller det onödigt komplicerat med en anordning, som innebär att kommunen hos olika myndigheter skall ansöka dels om egnahemslån och dels om statsbidrag, vartill eventuellt kan komma vanligt kommunlån, om sådant erfordras för byggets finansiering. Ett helt fristående statsbidrag till kommunerna för anskaffande av lärarbostäder synes vara att föredraga, även om givetvis verkningarna av ett dylikt också kan växla på grund av ändringar i ränteläge och byggnadskostnader.

Huvudsyftet med en fortsatt, begränsad statsbidragsgivning skulle enligt direktiven för utredningen vara att kompensera en kommun för den kostnad, som kan komma att åvila den, om en lärarbostad ej blir uthyrd eller icke kan uthyras till full hyra. Då det är omöjligt att på förhand uppskatta denna kostnad, kunde man tänka sig, att bidraget konstruerades såsom ett årligt bidrag, som utginge endast när kommunen fått vidkännas dylika kostnader. Men ett sådant bidrag bleve besvärligt att administrera, och vetskapen om att kommunen kunde få bidrag till sina kostnader skulle måhända medföra ett minskat intresse att taga ut full hyra. Detta kunde visserligen motverkas av att man schematiserade bidragen till vissa belopp. Men då skulle man förlora det väsentliga syftet med ett löpande bidrag, nämligen att det kunde varieras med hänsyn till de kostnader det vore fråga om att täcka. Ett engångsbidrag kunde under sådana förhållanden lika väl godtagas.

När det gäller utformningen av ett statligt engångsbidrag vill utredningen hänvisa till vad allmänna statsbidragsutredningen anfört i sitt den 3 december 1956 avgivna betänkande (stencilerat) »Förenklad statsbidragsgivning till primärkommunernas kapitalutgifter», sid. 9—11. Man skiljer där mellan två grundtyper av anläggningsbidrag, nämligen fixerade bidrag och procentbidrag. Utmärkande för de förra är enligt utredningen, att de utgår med visst i författning bestämt belopp per enhet. Sådana bidrag möjliggör ett enkelt ansöknings- och prövningsförfarande. Å andra sidan har beräkningsmetoden den väsentliga olägenheten, att bidragsstödet kan bli mycket varierande till sin reella verkan. Genom metoden tages nämligen icke hän-

syn till kommunernas skiftande behov av statsbidrag för det ifrågavarande ändamålet. Samma belopp per enhet utgår oberoende av den bidragstagande kommunens bärkraft och oberoende av kostnaderna i det särskilda fallet för enhetens framställande. Vidare medför penningvärdets fall en successiv minskning av statsbidragsstödet, räknat i procent av kostnaderna per enhet, då enligt vad erfarenheten visar bidragsbeloppen i allmänhet icke torde uppräknas i mån av sjunkande penningvärde.

Procentbidragen utgår däremot med belopp motsvarande viss procent av ett bidragsunderlag, och inom ramen för systemet med procentbidrag finnes ett flertal varierande utformningar av bidragsbestämningen. Det påpekas också, att gällande regler för vissa fall föreskriver, att statsbidraget samtidigt skall beräknas efter två olika metoder och bidraget utgå med det lägre av beloppen. Som exempel härpå angives statsbidragen till provinsialläkar- och folkskolläraryrkestäder, av vilka det förra utgår med högst en tredjedel av de beräknade byggnadskostnaderna, dock med högst 25 000 kronor, och det senare med 20 000 eller 14 000 kronor, dock med högst 50 procent av de faktiska byggnadskostnaderna. Här måste således en noggrann beräkning av de faktiska kostnaderna göras, medan den ekonomiska utvecklingen lett till att det fixerade beloppet nästan undantagslöst får utgå.

Allmänna statsbidragsutredningen ansåg, att fixerade bidrag med hänsyn till de därmed förenade olägenheterna trots fördelarna från administrativ och kameral synpunkt icke lämpligen borde komma i fråga i andra fall än då bidragsgivningen vore av en relativt obetydlig storleksordning. I flertalet fall syntes procentbidraget vara att föredraga på grund av möjligheterna att anpassa detsamma efter skiftande förhållanden. En kombination av de båda metoderna borde undvikas.

Enligt lärarbostadsutredningens uppfattning måste statsbidraget till lärarbostäder sägas vara av relativt obetydlig storleksordning, och utredningen anser, att fördelarna från administrativ och kameral synpunkt med ett fixerat bidrag för ändamålet uppväger nackdelarna. Den begränsning utredningen föreslagit i bidragsområdet gör, att den reella verkan av statsbidraget kan beräknas bli rätt likartad i de kommuner, som kommer i fråga. Den mest påfallande nackdelen med ett fixerat bidrag ligger i att det vid fortsatt fallande penningvärde minskar i betydelse. Denna olägenhet är dock i detta fall ej så framträdande, enär det över huvud taget synes oviss om statsbidragssystemet beträffande lärarbostäder kommer att bli av längre varaktighet. Och även om så blir fallet torde bidragets karaktär av stimulansbidrag aktualisera en uppräknning vid fortsatt fallande penningvärde.

I likhet med allmänna statsbidragsutredningen finner lärarbostadsutredningen, att en kombination av beräkningsmetoder bör undvikas.

I samband med frågan om bidragets utformning bör också i korthet beröras den diskussion, som inom utredningen förts om en eventuell differen-

tiering av bidraget med hänsyn till förhållandena i olika delar av landet. Detta skulle vara motiverat främst av att byggnadskostnaderna i vissa landsdelar, särskilt Norrland, är avsevärt högre än på andra håll, men även av att man på en del håll måste erbjuda låga hyror för att få lärare till orten. Någon form av ortsindex har diskuterats inom utredningen, varvid det framhållits, att ett högre lånetak tillämpas vid egnahemslån beträffande de fyra nordligaste länen i riket. Det visar sig emellertid, att lärarbostäderna i just dessa län tillhör hyresgrupp 2. Hyresavdragen för lärarnas tjänstebostäder är alltså där för närvarande något högre än för flertalet bostäder i landets övriga delar. Däremot är ju statsbidraget till lärarbostäder där lägre än i hyresgrupp 1. Detta gör att det skulle te sig egendomligt att just beträffande de nordligaste länen nu föreslå ett högre statsbidrag än till övriga landsdelar.

Med hänsyn till att det övervägande antalet bostäder finns i hyresgrupp 1 och 98,7 % i hyresgrupperna 1 och 2 tillsammans finner utredningen icke skäl föreligga att alltjämt uppehålla differentieringen i hyresgrupper, vilken ju icke heller längre är motiverad av några bestämmelser om hyresavdrag. Men slopar man denna, innebär detta att norrlandslänen får en viss förbättring av statsbidraget i relation till det övriga landet.

Under senare år har uppförts cirka 200 tjänstebostäder årligen med statsbidrag. Schematiskt innebär detta för de cirka 800 landsbygdskommuner, som beröres av statsbidragen, att varje kommun endast byggt en lärarbostad vart fjärde år. Och såsom framgår av det följande beräknas den årliga statsbidragsgivningen enligt utredningens bidragssystem komma att få en ännu mer begränsad omfattning. Det torde under sådana förhållanden vara uppenbart, att bidraget icke kan få någon nämnvärd ekonomisk betydelse för kommunerna. Den egentliga betydelsen torde ligga på det psykologiska planet: bidraget skall stimulera till byggande i vissa fall. Detta gör att någon finare gradering av beloppen med hänsyn till olika landsdelars speciella förhållanden knappast är motiverad. Utredningen finner sig således kunna förorda ett för hela landet enhetligt, till beloppet fixerat statsbidrag.

Såsom av den i kapitel 2 lämnade redogörelsen framgår, intogs i den nuvarande statsbidragskungörelsen 1946: 882 särskilda bestämmelser rörande ett s. k. *övergångsbidrag* till skoldistrikt, som efter den 30 juni 1927 för viss minimikostnad antingen anskaffat ny tjänstebostad eller vidtagit förbättring å befintlig tjänstebostad. Övergångsbidrag utgår med årliga belopp under en tidrymd av tjugو år från den tidpunkt, då bostaden togs i bruk efter vidtagen byggnadsåtgärd. Den nuvarande statsbidragskungörelsen trädde i kraft den 1 juli 1947. Övergångsbidrag enligt denna kungörelse kommer således att utgå längst till och med redovisningsåret 1966/67. Utredningen har icke funnit anledning föreslå någon ändring med avseende å bestämmelserna om övergångsbidrag.

4. Statsbidragsbeloppet

Vid avvägandet av statsbidragsbeloppet har utredningen haft tillgång till vissa räkneexempel, utarbetade av dess expert och bostadsstyrelsen samt avseende kommunens årskostnader för skilda bostadstyper vid olika finansieringssystem. I dessa exempel är givetvis den absoluta nivån för produktions- och årskostnaderna hypotetisk i den meningen, att den är beroende av vissa antaganden. Kostnaderna varierar ju inom vida gränser med hänsyn till lokala förhållanden, och de förändras även från tid till annan. Att hänsyn icke tagits till de lokala variationerna spelar dock ingen större roll, då det endast gäller att belysa förhållandet mellan olika finansieringssystem. Av större betydelse vid användningen av dessa räkneexempel för bestämningen av storleken av ett statsbidrag är emellertid dels den framtida kostnads- och ränteutvecklingen, dels och framför allt ovissheten om hur stora hyresintäkterna kan bli för lärarbostäderna. Skulle bostadshyran bestämmas marknadsmässigt, skulle den täcka dels driftkostnaderna för bostaden, dels ock kapitalkostnaden för byggnaden till den del den finansierats lånevägen och ej genom statsbidrag. Såsom förut framhållits blir det, sedan tjänstebostadssystemet avskaffats, kommunernas sak att bestämma hyran, varvid får förutsättas, att denna i allmänhet kommer att avpassas efter kommunens kostnader för bostaden. I vissa fall torde emellertid detta icke bli möjligt i praktiken. Utredningsdirektiven räknar med att »det på vissa orter torde vara svårt att uppnå den hyressättning, som kan betingas av kommunens produktionskostnader», och detta är säkerligen en realistisk bedömning. Men hur mycket den faktiska hyran kan komma att avvika från marknadshyran är omöjligt att i förväg bedöma. Lika omöjligt är det att beräkna risken av att bostaden tidvis står outhyrd.

Eftersom man alltså här rör sig med flera okända faktorer har det icke varit möjligt att räknemässigt fastställa ett lämpligt statsbidragsbelopp. Detta får i stället bestämmas efter mera allmänna överväganden.

För närvarande utgår för den större bostaden (omkring 90 m²) statsbidrag med 20 000 kronor eller — i hyresgrupp 1, där mer än 80 % av bostäderna återfinnes — 24 000 kronor. Sistnämnda belopp bör därför lämpligen tagas till utgångspunkt.

Utredningen räknar, såsom i det föregående sagts, med en mindre normalbostad än den nuvarande 90 m²-bostaden. Detta jämte den i princip fria hyressättningen gör det rimligt, att statsbidraget i framtiden sättes något lägre än för närvarande. Eftersom statsbidraget framdeles avses utgå endast i ett relativt begränsat antal fall, synes det också angeläget, att bidraget ej framstår som ett oskäligt gynnande av det mindre antal kommuner, som får del därav.

I nedanstående tablå visas verkningarna dels av egnahemslånesubven-

om hyressättningen. Såsom tidigare framhållits förutsattes det i princip, att kommunerna, då de har att bestämma hyran i av lärare disponerade bostäder, anpassar denna till de verkliga kostnaderna. Statsbidragets uppgift är icke att tillförsäkra läraren en lägre hyra.

De av utredningen nyss framlagda beräkningarna har därför endast intresse för att belysa verkningarna i allmänhet för kommunerna av ett statsbidrag och avser icke att utgöra underlag för några bedömningar i fråga om hyressättningen.

Utredningen finner att återverkningarna på årskostnaderna av ett statsbidrag på 20 000 kronor endast oväsentligt skiljer sig från verkningarna av ett statsbidrag på 18 000 kronor. Under sådana förhållanden och med hänsyn till att statsbidraget närmast avser att vara ett stimulansbidrag, som kan komma i fråga endast i ett begränsat antal fall, vill utredningen för sin del förorda, att statsbidraget bestämmas till det lägre beloppet, 18 000 kronor.

KAPITEL 5

Det administrativa förfarandet

Ett statsbidragsärende rörande en tjänstebostad handlägges enligt nuvarande ordning av tre instanser, nämligen länskolnämnden, skolöverstyrelsen och Kungl. Maj:t. Efter förberedande åtgärder på det lokala planet, vari bl. a. ingår förhandsgranskning av ritningar genom länskolnämnden, inges ansökan om statsbidrag till länskolnämnden, åtföljd av bland annat protokollsutdrag utvisande att kommunen för sin del beslutat uppföra bostaden, utredning angående behovet av byggnaden, huvudritningar, arbetsbeskrivning jämte kostnadsberäkning och redogörelse för det sätt, varpå kontroll över arbetets utförande är avsedd att utövas. Handlingarna granskas av såväl länskolnämnden som skolöverstyrelsen, varvid ritningarna granskas av överstyrelsens arkitekt, som skriver ett tjänstememoriel däröver.

Sedan byggnadsarbetet utförts, förrättas avsyning av representanter för länskolnämnden, länsstyrelsen och skolstyrelsen. Protokoll upprättas och insändes till länsstyrelsen, som har att besluta om arbetets godkännande. Sedan byggnadsföretaget godkänts, utbetalas statsbidraget av länsstyrelsen.

Det är utredningens uppfattning, att det nya statsbidraget till lärarbostäder bör kunna administreras på ett enklare sätt än tjänstebostadsbidraget. Till en del motiveras det nuvarande rätt ingående granskningsförfarandet av de detaljerade bestämmelser i fråga om tjänstebostads storlek, läge och beskaffenhet, som återfinnes i boställsordningen. Som tidigare framhållits avses det nya statsbidraget endast förknippat med de villkor i fråga om storlek och utrustning, som gäller för beviljande av egnahemslån. Det räcker alltså, att det med ledning av ritningar och andra uppgifter, t. ex. i form av en kortfattad teknisk beskrivning, konstateras, att bostaden avses uppfylla nämnda villkor. Någon kostnadsberäkning och utförligare arbetsbeskrivning torde ej behöva företes. Ej heller erfordras någon uppgift om kontrollens utförande vid byggnadsarbetet. Däremot bör företes protokollsutdrag, utvisande att kommunen för sin del beslutat bygga bostaden, samt utredning, som visar att behov av ny bostad föreligger från skolorganisatorisk synpunkt (varvid behovet givetvis bör kunna förutses under överskådlig tid framåt) och med hänsyn till beskaffenheten av eventuellt befintlig lärarbostad på platsen. Denna prövning bör göras av länskolnämnden, på vilken det också bör ankomma att bevilja statsbidraget, när det

gäller bostäder å orter med mindre än 200 invånare. I övriga fall, d. v. s. då fråga är om statsbidrag till lärarbostad på ort med minst 200 och mindre än 500 invånare, bör beslutanderätten i vart fall under en övergångstid tillkomma en central instans, lämpligen skolöverstyrelsen. Härigenom skulle vinnas önskvärd enhetlighet vid dessa ärendens handläggning. Länskolnämnden bör givetvis yttra sig i dessa fall.

I sistnämnda grupp av ärenden bör kommunen till sin ansökan foga uppgifter, som bland annat utvisar, att ett uppförande av den aktuella lärarbostaden är för kommunen förknippat med sådant ekonomiskt risktagande, som angivits i kapitel 4.

När byggnadsarbetet är avslutat göres anmälan till länsstyrelsen, som besiktigar bostaden och, efter godkännande av densamma, utbetalar statsbidraget.

KAPITEL 6

Tidpunkten för tjänstebostadssystemets avveckling och det nya statsbidragssystemets ikraftträdande

Som tidigare nämnts angavs icke i 1956 års riksdagsbeslut någon bestämd tidpunkt för tjänstebostadsskyldighetens avveckling. Det var endast ett principbeslut och det förutsattes, att 1952 års tjänstebostadsutredning skulle framlägga förslag beträffande de särskilda övergångsanordningar, som direkt påkallades av denna avveckling. Det förutsattes vidare, att avvecklingen av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare skulle ske successivt under en längre tid än som kunde ifrågakomma beträffande tjänstebostäder inom andra av riksdagsbeslutet berörda förvaltningsområden.

Det kan ännu ej med säkerhet sägas, när avvecklingen kan komma att ske beträffande de övriga tjänstebostäderna. Den personalbostadsdelegation, som sedan den 1 juli 1958 är sysselsatt med en inventering av det statliga bostadsbeståndet som en förberedelse till denna avveckling, har beräknats slutföra detta arbete senast till den 1 juli 1961. Med hänsyn härtill torde det kunna förutsättas, att avvecklingen av övriga tjänstebostäder kommer att ske vid nämnda tidpunkt. Förslag beträffande erforderliga övergångsanordningar kommer att framläggas av 1952 års tjänstebostadsutredning.

Beträffande lärarbostäderna finnes intet hinder mot att avvecklingen av tjänstebostadssystemet börjar före nyssnämnda dag. Däremot torde avvecklingstiden för dessa bostäder, vilkas hyror för närvarande i stor utsträckning ligger avsevärt under hyror på den allmänna marknaden, böra göras längre än för övriga tjänstebostäder, vilkas hyror i allmänhet torde betydligt bättre ha anpassats till marknadsläget. Utredningen vill för sin del förordna, att avvecklingen av folkskolans tjänstebostäder inledes den 1 oktober 1960 eller samtidigt med att giltighetstiden för de nu tillämpade tätortsförteckningarna utlöper. Vid nämnda tidpunkt bör kommunernas principiella skyldighet att i vissa fall tillhandahålla tjänstebostäder upphöra liksom statsbidragsgivningen enligt nuvarande regler. Från och med den 1 oktober 1960 tillkommer alltså inga nya tjänstebostäder. Samtidigt träder emellertid det av utredningen förordade bidragssystemet i tillämpning. Hur avvecklingen av tjänstebostäderna närmare bör tillgå ankommer på tjänstebostadsutredningen att utreda och framlägga förslag om. Lärarbostadsutredningen förutsätter som självklart att garantier skapas för att lärare, som intill den 1 oktober 1960 bebor tjänstebostad, får möjlighet att bo kvar i bo-

staden, så länge han kvarstår i sin tjänst vid skolan. Om bostaden under avvecklingstiden alltjämt får karaktär av tjänstebostad eller övergår till att bli vanlig hyresbostad synes vara av underordnad betydelse.

Författningsmässigt innebär utredningens förslag följande.

Den 1 oktober 1960 upphör 211 § folkskolestadgan (1958: 399) — där det stadgas om kommuns skyldighet att hålla tjänstebostad — att gälla, likaledes kungörelsen 1946: 887 angående statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare med undantag av bestämmelserna om övergångsbidrag.

Samma dag träder ny kungörelse i kraft angående statsbidrag till lärarbostäder inom det obligatoriska skolväsendet i enlighet med utredningens förslag.

Vad gäller bestämmelserna i 26 § i avlöningsreglementet för folkskolans lärare om skyldighet för lärare att mottaga tjänstebostad, om hyresavdrag och om frånträde av tjänstebostad liksom bestämmelserna i boställsordningen, blir deras fortsatta giltighet beroende av om bostäderna under avvecklingstiden bibehåller karaktären av tjänstebostäder eller ej.

KAPITEL 7

Anslagsberäkning

För att få en ungefärlig uppfattning om storleken av byggnadsbehovet i fråga om lärarbostäder har utredningen hösten 1956 genom statens folk-skolinspektörer inhämtat vissa uppgifter. Inspektörerna anmodades att beräkna hur många nya tjänstebostäder, som skulle behöva uppföras under åren 1957—63 vid ett bibehållande av tjänstebostadssystemet och de nuvarande tätortsförteckningarna. Vidare fick de alternativt beräkna samma behov under den förutsättningen, att byggnadsskyldigheten inskränktes till orter med mindre än 200 invånare.

Resultatet av undersökningen återfinnes i följande tablå.

	Beräknat byggnadsbehov beträffande tjänstebostäder åren 1957—1963	
	å orter ej upp- tagna i tät- ortsförteckn.	å orter med mindre än 200 invånare
Folkskollärare	1 500 (475)	700 (250)
Annan lärare	1 300 (325)	550 (175)
Summa	2 800 (800)	1 250 (425)

Anmärkning: Siffrorna inom parentes anger hur många av de beräknade nybyggnaderna, som avsetts ersätta befintliga tjänstebostäder.

Av tablån framgår, att av de 2 800 nya bostäder, som skulle behöva byggas, om de nuvarande tätortsförteckningarna finge bestämma behovet, endast 1 250 eller cirka 40 % återfinnes på orter med mindre än 200 invånare. Enligt utredningens förslag skulle statsbidrag även i fortsättningen kunna påräknas till lärarbostäder i dessa orter och undantagsvis, efter prövning från fall till fall, även i orter med upp till 500 invånare. Om man uppskattar antalet bostäder i sistnämnda grupp, vartill statsbidrag skulle kunna utgå, till approximativt 150, skulle utredningens förslag innebära en begränsning av statsbidragsgivningen till ungefär hälften i förhållande till om det nuvarande systemet finge bestå. Utgår man från den ovan nämnda undersökningen skulle det alltså kunna bli fråga om statsbidrag till cirka 1 400 bostäder under en 7-årsperiod eller i genomsnitt 200 per år. Visserligen avser inspektörernas beräkningar perioden 1957—1963, men siff-

rorna torde likväl kunna tjäna till viss ledning vid utredningens överväganden.

Man torde emellertid i realiteten icke behöva räkna med en bidragsgivning av den omfattningen. Erfarenheten från tidigare kalkyler visar nämligen, att nybyggnaderna i verkligheten blir färre än vad som beräknats, bland annat beroende på den skolorganisatoriska utvecklingen. Det kan vidare förväntas, att kommunerna, när någon författningssenlig skyldighet ej längre åligger dem i detta hänseende, blir mindre benägna att uppföra lärarbostäder, oaktat statsbidrag kan påräknas. Slutligen får man räkna med att det av inspektörerna beräknade bostadsbehovet till en del hunnit tillgodoses, innan utredningens bidragssystem träder i tillämpning.

Dessa överväganden gör, att utredningen anser sig kunna uppskatta den årliga statsbidragsgivningen till att gälla endast cirka 100 nya lärarbostäder. Med ett belopp av 18 000 kronor per bostad skulle anslagsbehovet bli *1,8 miljoner kronor per år*. Till jämförelse kan nämnas, att under budgetåret 1957/58 beviljats statsbidrag till 190 nya tjänstebostäder med sammanlagt 4 006 000 kronor. Förslagsanslaget till byggnadsbidrag till tjänstebostäder var nämnda budgetår uppfört med 5 000 000 kronor. För budgetåret 1958/59 har anvisats ett anslag av 3 500 000 kronor.

Det är vanskligt att förutsäga behovet av statsbidrag till lärarbostäder på litet längre sikt. Det kan emellertid antagas, att behovet efter hand kommer att minska på grund av nytillkomna bostäder och den fortgående centraliseringen av skolväsendet samt på grund av att kommunernas åtgärder på den allmänna bostadsförsörjningens område kan förväntas komma att utvidgas och därmed minska behovet av statsbidrag för ändamålet. Det förefaller sannolikt, att det ovan beräknade behovet av bidrag till cirka 100 lärarbostäder per år kommer att föreligga under de tre å fyra första åren, räknat från och med budgetåret 1960/61, varefter en successiv minskning torde komma att ske.

KAPITEL 8

Frågan om återbetalning av tjänstebostadsbidrag för lärarybostäder och provinsialläkarbostäder

Med anledning av utredningens uppdrag att överväga frågan om återbetalning av utbetalade tjänstebostadsbidrag till folkskollärarybostäder och provinsialläkarbostäder får utredningen här lämna en kort orientering rörande bestämmelserna för statsbidraget till sistnämnda bostäder m. m.

Kungl. Maj:t uppdrog år 1916 åt en kommitté att bl. a. verkställa utredning och avgiva förslag i fråga om reglering av avlöningsförhållandena för förste provinsialläkare och provinsialläkare jämte i samband därmed stående frågor. Ett av kommittén i betänkande den 1 december 1917 framlagt förslag att ordna bostadsfrågan i provinsialläkardistrikt med station för läkaren å landsbygden blev icke förelagt riksdagen, men frågan blev föremål för motioner vid 1919 och 1920 års riksdagar. I betänkande den 16 december 1920 framlade kommittén ett nytt förslag i ämnet, vilket blev föremål för proposition (nr 262) till 1921 års riksdag. Sedan riksdagen i skrivelse den 15 juni 1921 (nr 313) anmält, att den bl. a. för anskaffande av bostäder åt provinsialläkare å landsbygden på extra stat för år 1922 anvisat ett reservationsanslag av 150 000 kronor, utfärdade Kungl. Maj:t den 2 december 1921 kungörelse (nr 687) angående statsbidrag för anskaffande av bostäder åt provinsialläkare å landsbygden.

Enligt denna kungörelse i dess ursprungliga lydelse kunde statsbidrag på ansökning beviljas landsting, en eller flera kommuner eller kommunalförbund för uppförande eller inköp av byggnad eller för till- eller ombyggnad av sökanden tillhörig byggnad i ändamål att anskaffa bostad åt provinsialläkare i distrikt, där läkarstationen icke vore förlagd till stad och där lämplig läkarbostad icke kunde erhållas på annat sätt. I ett antal uppräknade norrlandsdistrikt finge bidrag utgå jämväl för större till- eller ombyggnad av befintlig läkarbostad. Vidare stadgades bl. a., att bostaden skulle tillhandahållas vederbörande provinsialläkare mot en av länsstyrelsen fastställd årlig hyra av högst 1 800 kronor. Om bostaden på grund av läkardistriktets indragning, läkarstationens förflyttning eller eljest icke vidare komme till användning för avsett ändamål eller om av länsstyrelsen meddelade föreskrifter angående bostaden icke efterkommes eller om de villkor, som bestämts för statsbidragets åtnjutande, icke behörigen fullgjordes, skulle anmälan därom av länsstyrelsen, efter förste provinsialläkarens hörande, göras hos Kungl. Maj:t, som skulle besluta, huruvida statsbidragets belopp skulle, helt eller delvis, till statsverket återbäras.

I 1936 års statsverksproposition (5 ht, p. 84) föreslogs ett slopande av ifrågavarande statsbidrag beträffande bostäder, vilka uppförts eller påbörjats efter utgången av budgetåret 1933/34. Riksdagen ansåg, att ansökningar om bidrag, som ingivits före den 1 januari 1936, skulle kunna upptagas till prövning i dittillsvarande ordning samt att statsbidrag alltfört därefter skulle kunna ifrågakomma för distrikt i rikets ödemarksområden. (Rd. skriv. nr 5 p. 66).

Begreppet ödemarksområden bestämdes i kungörelsen 1936: 411 att avse »område norr om polcirkeln, Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker samt västra delarna av Jämtlands län; dock att skälig jämkning av denna begränsning kan i förekommande fall av Kungl. Maj:t medgivas».

Genom kungörelsen 1947: 393 har åter en utvidgning av statsbidragsgivningen skett. Det stadgas i denna kungörelse, att statsbidrag må därest särskilda skäl därtill föreligga beviljas en eller flera kommuner eller kommunalförbund för anskaffande av bostad åt provinsialläkare i distrikt jämväl inom annan del av riket än ödemarksområden eller för större till- och ombyggnad av befintlig läkarbostad i sådant distrikt.

Bestämmelserna om statsbidragets storlek har varierat något under åren. Enligt nu gällande bestämmelser i sistnämnda kungörelse utgår statsbidrag med högst en tredjedel av de beräknade byggnadskostnaderna eller köpesumman, däri inräknad utgift för garage och nödiga uthus men ej för tomt, dock med högst 25 000 kronor för varje bostad. Därest särskilda skäl därtill föreligger, må dock, såvitt avser bostad i distrikt inom rikets ödemarksområden, statsbidrag utgå med högst hälften av på nyss angivet sätt beräknade byggnadskostnader eller köpesumma, dock med högst 35 000 kronor för varje bostad. Någon ändring i principerna för statsbidragets utformning har icke skett sedan de ursprungliga bestämmelsernas tillkomst.

Statsbidragsgivningen till provinsialläkarbostäder har av naturliga skäl varit förhållandevis begränsad. Under åren 1930—1957 har statsbidrag beviljats i cirka 75 fall. Behovet av statsbidrag torde i allmänhet ha bedömts med utgångspunkt i skatteunderlaget.

Under samma tidrymd synes återbetalningsskyldighet ha ålagts i endast fyra fall, då tjänstebostad upphört att fullgöra sin funktion. Därvid har föreskrivits, att hela statsbidragsbeloppet omedelbart skall återbetalas till länsstyrelsen med avdrag av ett belopp, motsvarande 2 procent av det uppburna statsbidragsbeloppet för varje helt år, som läkarbostaden varit i bruk för sitt ändamål.

Enligt en av utredningen gjord undersökning har med stöd av den nuvarande statsbidragsförfattningen beträffande lärarbostäderna under budgetåren 1947/58 beviljats statsbidrag till uppförande av i runt tal 1 600 bostäder för ordinarie folkskollärare med ett sammanlagt belopp av cirka 24 miljoner kronor och av i runt tal 650 bostäder för annan lärare med ett belopp av sammanlagt cirka 6,6 miljoner kronor.

Departementschefen uttalade i propositionen 1956: 116 angående tjänstebostadssystemet m. m., att det i samband med en utredning om ett framtida statsbidrag borde övervägas, huruvida och i vad mån bidrag till lärarbostäder, som utbetalts före slopandet av tjänstebostadssystemet, borde återbetalas till statsverket. Detta uttalande föranledde, att frågan togs upp i de tidigare omnämnda, likalydande motionerna i båda kamrarna (I: 559 och II: 738) varvid motionärerna som sin mening förklarade, att några krav icke borde resas beträffande återbetalning av statsbidrag. Motionärerna motiverade detta med att, när beslutet om statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare fattades, det icke förutsattes, att statsbidraget skulle kun-

na återkrävas i annat fall än att skoldistriktet försålde tjänstebostaden eller uthyrde densamma för annat ändamål än som avsetts. En avveckling av hela tjänstebostadssystemet syntes motionärerna icke vara att jämföra härmed. Det finge tvärtom förutsättas, att ifrågavarande bostäder även i fortsättningen i det stora flertalet fall komme att tillhandahållas lärarna.

Utredningen vill i anslutning härtill erinra om, att frågan om eventuell återbetalning av statsbidrag beröres i den nuvarande statsbidragsförfattningen, vars 16 § lyder sålunda:

Därest skoldistrikt försäljer tjänstebostad, till vilkens anordnande bidrag utgått enligt denna kungörelse, eller bereder sig mera stadigvarande inkomst eller eljest lättnad i sina utgifter genom bostadens uthyrning eller användning för annat ändamål, har distriktet att härom göra anmälan hos skolöverstyrelsen. Överstyrelsen har att med eget yttrande till Kungl. Maj:ts prövning hänskjuta frågan, huruvida och i vad mån utbetalat byggnadsbidrag skall återgåldas till statsverket.

Detta stadgande tar ju sikte på de enskilda fallen och torde icke kunna åberopas som grund för en generell återbetalningsskyldighet i och med tjänstebostadssystemets slopande. Tanken bakom en dylik generell återbetalning skulle vara att, eftersom statsbidraget en gång erhållits som kompensation för att hyran utgått med lägre belopp än som svarade mot produktionskostnaderna, kommunen skulle göra sig en vinst på statsbidraget i och med att den blir berättigad att taga ut full hyra. Ett fullföljande av denna tanke skulle innebära, att man för varje fall finge göra en beräkning av hur stor del av statsbidraget, som kunde anses »konsumerad» av kommunen beroende på när bidraget erhållits och som kommunen därför icke skulle behöva återbetala. Bortsett från den administrativa omgång detta skulle innebära i fråga om cirka 2 250 bostäder, måste utredningen konstatera, att det i flera fall icke torde bli möjligt för kommunen att verkligen uppnå en hyressättning, som svarar mot de nedlagda kostnaderna i dessa bostäder, vilkas standard mängden gång torde ligga icke obetydligt över genomsnittet för orten. Därtill kommer att det ligger något stötande i att av kommunerna i samband med tjänstebostadssystemets upphörande generellt kräva åter statsbidragsbelopp, som tilldelats dem utan något förbehåll i detta hänsende.

Liknande synpunkter torde kunna anläggas i fråga om provinsialläkarbostäderna.

Utredningen anser sig således icke kunna förorda en generell återbetalning till statsverket av statsbidrag, som utbetalats före sloandet av tjänstebostadssystemet, vare sig det gäller lärarbostäderna eller provinsialläkarbostäderna. Däremot bör givetvis alltjämt finnas bestämmelser av i sak samma innebörd som de nu gällande, nämligen att återbetalning av sådant bidrag kan bli aktuell, om bostad försäljes eller användes för annat ändamål än till bostad för lärare eller provinsialläkare.

Nästa fråga blir hur man i nu förevarande avseende skall ställa sig till de bidrag, som kommunerna framdeles kan erhålla enligt utredningens för-

slag. Skall beträffande dessa bidrag övertäckas återbetalning till statsverket, därest kommunen försäljer bostad »eller bereder sig mera stadigvarande inkomst eller eljest lättnad i sina utgifter genom bostadens uthyrning eller användning för annat ändamål»?

Efter tjänstebostadssystemets avveckling har man i princip räknat med att kommunerna av egen drift skall ordna bostadsfrågan för lärarna. I de fall då lärarna ej önskar bebo bostäderna men dessa kan nyttiggöras på annat sätt, genom uthyrning eller försäljning, är det intet problem. Men i en del undantagsfall — och det är där det av utredningen föreslagna bidraget skall sätta in — räknar man normalt icke med några dylika möjligheter för kommunerna, och som kompensation får dessa en viss subvention av staten. Denna subvention har föreslagits skola generellt utgå med 18 000 kronor till nyanskaffad bostad. På grund av omöjligheten att kunna beräkna någon genomsnittlig hyresinkomst för dessa bostäder har beloppet icke kunnat bestämmas utifrån några säkra kalkyler utan är mer resultatet av en skälighetsbedömning. Härav måste också följa att någon justering av statsbidraget i form av en eventuell återbetalning icke kan ifrågasättas, därest kommunen mot förmodan skulle göra sig en större hyresinkomst på bostaden än som bedömts såsom sannolik, lika litet som något ytterligare bidrag kan utgå, därest resultatet skulle bli det motsatta för kommunen.

En annan sak är en försäljning av bostaden. En sådan torde man från statens sida icke utan vidare böra acceptera. En försäljning kan ju innebära, att det yttersta syftet med statsbidraget, nämligen att hålla skolverksamheten igång, förfelas. Det bör därför föreskrivas, att en eventuell försäljning av lärarbostad, till vilken statsbidrag utgått enligt utredningens system, ej må ske utan medgivande av läns skolnämnden, som därvid har att bedöma de eventuella olägenheterna för skolväsendets behöriga upprätthållande av att bostaden icke längre står till förfogande för lärare. Därest på grund av omständigheterna medgivande till försäljning anses böra givas, skall frågan om återbetalning helt eller delvis av statsbidraget av nämnden underställas Kungl. Maj:ts prövning.

En kommun som en gång erhållit statsbidrag till uppförande av lärarbostad, vilken sedermera försålts, bör givetvis icke kunna utan vidare på nytt påräkna statsbidrag, om behov av lärarbostad på samma ort skulle uppstå.

KAPITEL 9

Sammanfattning

Utredningen har haft till uppgift att i första hand pröva, i vilka situationer och under vilka förutsättningar det kan finnas motiverat, att staten framdeles vid avvecklingen av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare lämnar kommunerna ett särskilt bidrag till anskaffande av bostäder för lärare inom det obligatoriska skolväsendet. För bedömningen av denna fråga har departementschefen i direktiven för utredningen angivit huvudsakligen följande tre riktpunkter.

1) Även i fortsättningen torde sådana fall kunna bli aktuella, där uppförandet av bostad på viss skolort icke kan anses falla inom vad som normalt omfattas av kommunens åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen, men där kommunen likväl måste medverka till bostadsfrågans lösande för lärarpersonalen för att skolväsendet skall kunna upprätthållas.

2) Det torde på vissa orter vara svårt att uppnå den hyressättning, som kan betingas av kommunens produktionskostnader.

3) Det är viktigt att frågan om skäligheten av ett statsbidrag bedömes jämväl med beaktande av att avvecklingen av tjänstebostadsskyldigheten och av det därmed sammanhängande statsbidragssystemet icke i och för sig får verka som ett påtryckningsmedel för indragning av bygdeskolor i större omfattning än som betingas av en förnuftig rationalisering av skolväsendet på landsbygden.

När det gäller att med utgångspunkt i dessa riktlinjer och de synpunkter utredningen knutit därtill bedöma, i vilka fall statsbidrag bör utgå, har utredningen till en början ansett sig böra avvisa tanken, att man skulle avgöra frågan från fall till fall under hänsynstagande till de föreliggande omständigheterna. Detta skulle enligt utredningens mening medföra ett administrativt arbete av en omfattning, som knappast står i rimligt förhållande till ärendenas vikt. Utredningen har därför eftersträvat ett system, som medger statsbidrag efter vissa generella grunder.

De förhållanden, som motiverar ett statsbidrag, föreligger enligt utredningens uppfattning i första hand då det gäller skolor på den rena landsbygden. Generell möjlighet till statsbidrag bör därför föreligga här. Men också beträffande vissa mindre orter med tätbebyggelse torde samma behov av statsbidrag kunna åberopas. Vid angivandet av dessa orter har utredningen ansett det från administrativ synpunkt praktiskt att för gränsdrag-

ningen utnyttja de förteckningar länsvis över tätorter med minst 200 invånare, som upprättas vid folkräkningarna. Tätbebyggda orter med mindre än 200 invånare, vilka således icke finns upptagna i dessa förteckningar, skall bedömas på samma sätt som den rena landsbygden och alltså generellt kunna komma i fråga till statsbidrag. Övriga orter bör i princip vara uteslutna från statsbidrag, men utredningen har på närmare anförda skäl ansett, att statsbidrag i särskilda fall bör kunna utgå även till lärarbostäder å orter med minst 200 och mindre än 500 invånare. Behovet av statsbidrag bör här prövas från fall till fall med hänsyn till omständigheterna, främst kommunens allmänna ekonomiska ställning och omfattningen av det ekonomiska risktagandet vid uppförande av lärarbostaden. Utredningen förutsätter emellertid för sin del, att denna undantagsmöjlighet skall tillämpas med stor återhållsamhet. Ligger en skola inom ett avstånd av fyra kilometer farbar väg från tätbebyggt område, skall skolorten från statsbidrags-synpunkt bedömas, som om skolan låge inom området ifråga.

Beträffande den närmare utformningen av ett framtida statsbidrag till lärarbostäder har utredningen räknat med avsevärt förenklade bidragsregler. Bidrag avses utgå endast för en bostadstyp och endast för nyanskaffning av bostäder, ej för om- eller tillbyggnad. Detaljerade föreskrifter om bostadens beskaffenhet m. m. har ansetts obehövliga, varför boställsordningen kan upphävas och ersättas med en hänvisning till de föreskrifter med avseende å bostads storlek och standard, som gäller för erhållande av statliga egna-hemslån. Bidragets karaktär av stimulansbidrag gör, att utredningen anser sig kunna föreslå ett enhetligt bidrag med fixerat belopp, 18 000 kronor per bostad. De nuvarande bestämmelserna om övergångsbidrag för vissa äldre tjänstebostäder bör alltjämt gälla.

Beträffande det administrativa förfarandet föreslås, att statsbidragsprövningen skall i normalfallen ankomma på länskolnämnden men, när fråga är om bostäder i tätorter med minst 200 och mindre än 500 invånare, på skolöverstyrelsen. Beviljat statsbidrag utbetalas av länsstyrelsen, sedan bostaden genom dess försorg besiktigats och godkänts. Prövningen av ett statsbidragsärende kan enligt utredningen i normalfallen inskränkas till frågan, om behov av ny bostad föreligger från skolorganisatorisk synpunkt och med hänsyn till beskaffenheten av eventuellt befintlig lärarbostad på orten. I de ärenden, som skall avgöras av skolöverstyrelsen, tillkommer den särskilda prövning av kommunens ekonomiska omständigheter, som nyss nämnts.

Utredningen föreslår, att avvecklingen av folkskolans tjänstebostäder inledes den 1 oktober 1960, då nuvarande tätortsförteckningar upphör att gälla. Därvid skulle kommunernas skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder upphöra liksom också statsbidragsgivningen enligt nuvarande regler. Samtidigt skulle det av utredningen föreslagna bidragssystemet träda i kraft. Utredningen förutsätter emellertid, att garantier skapas för att den, som

vid nämnda tidpunkt innehar tjänstebostad, får kvarbo i bostaden, så länge han behåller sin tjänst vid skolan.

Då det gäller att beräkna anslagsbehovet, finner utredningen det svårt att med säkerhet uttala sig om omfattningen av ett framtida lärarbostadsbyggande, när kommunernas skyldighet att hålla lärare med bostad bortfaller och nya statsbidragsregler ersätter nuvarande bestämmelser. Utredningen räknar dock med avsevärt lägre kostnader för statsverket än vid nuvarande system. En preliminär beräkning leder till ett anslagsbehov av 1,8 miljoner kronor per år. Därvid har räknats med en årlig statsbidragsgivning gällande i runt tal 100 lärarbostäder. Efter några år förväntar utredningen dock en ytterligare successiv minskning av anslagsbehovet.

Slutligen har utredningen haft att överväga, huruvida och i vad mån tjänstebostadsbidrag, som utbetalats före slopandet av tjänstebostadssystemet, bör återbetalas till statsverket. Prövningen i denna del skulle även omfatta motsvarande spörsmål beträffande statsbidrag till provinsialläkarbostäder. Utredningens överväganden har lett till att den icke anser sig kunna förorda en generell återbetalning till statsverket av de enligt hittillsvarande bestämmelser uppburna statsbidragen, vare sig det gäller tjänstebostäder för lärare eller för provinsialläkare. Reglerna om återbetalningsskyldighet i vissa särskilda fall bör däremot alltjämt gälla beträffande de bidrag, som beviljats enligt hittills gällande bestämmelser. Återbetalning av statsbidrag till lärarbostäder, som beviljats enligt de av utredningen förordade reglerna, bör kunna ifrågakomma, om bostaden försäljes.

BILAGA A

Förslag till kungörelse om statsbidrag till lärarbostäder inom det obligatoriska skolväsendet

Kungl. Maj:t har, med stöd av riksdagens beslut, funnit gott förordna som följer.

1 §.

Under de förutsättningar och i den ordning, som nedan stadgas, må statsbidrag utgå till bestridande av kommuns kostnader för anskaffande av bostad för lärare vid det obligatoriska skolväsendet genom nybyggnad eller genom inköp av redan uppförd byggnad och inredande av bostad i denna.

2 §.

Beslut om statsbidrag meddelas av länsskolnämnd eller, då fråga är om statsbidrag i fall, som i 3 § andra stycket sägs, av skolöverstyrelsen.

Nybyggnad, för vilken statsbidrag avses utgå, må icke igångsättas, innan beslut i statsbidragsfrågan föreligger.

3 §.

Annan kommun än stad eller köping må, där ej annat följer av vad i 4 § sägs, åtnjuta statsbidrag för anskaffande av bostad åt lärare vid skola å ort med mindre än 200 invånare.

Då särskilda skäl föreligga, må statsbidrag kunna utgå till anskaffande av bostad åt lärare vid skola jämväl å annan ort än nyss sagts med mindre än 500 invånare.

I fråga om tätorts invånarantal skall senast publicerade folkräkning äga vitsord.

4 §.

Ligger skola inom ett avstånd av högst fyra kilometer farbar väg från tätbebyggt område, skall med avseende å rätten till statsbidrag så anses, som om skolan vore belägen inom det tätbebyggda området.

5 §.

Såsom villkor för erhållande av statsbidrag skall gälla

a) att anskaffandet av bostaden prövas erforderligt med hänsyn till *dels* skolväsendets rationella ordnande inom kommunen, *dels ock* beskaffenheten av eventuellt befintlig bostad för lärare vid skolan;

b) att bostaden med avseende å storlek och utrustning uppfyller de i 5 § andra stycket kungörelsen den 24 maj 1957 om egnahemslån m. m. under a) samt c)—f) angivna villkoren för beviljande av egnahemslån till ny- eller ombyggnad av enfamiljshus; samt

c) att eventuellt vid skolan befintlig lärarbostad, till vilkens anskaffande statsbidrag utgått och som är tjänlig för sitt ändamål, icke varaktigt utnyttjas till annat än bostad åt lärare.

6 §.

Statsbidrag utgår med 18 000 kronor.

7 §.

Ansökan om statsbidrag ingives till vederbörande länskolnämnd och skall vara åtföljd av

a) utdrag ur protokoll, utvisande att kommunen beslutit anskaffa den bostad, för vilken bidrag begäres;

b) ritningar och uppgifter i övrigt, som utvisa, att bostaden med avseende å storlek och utrustning uppfyller de i 5 § b) angivna bestämmelserna;

c) utredning angående behovet av bostaden med hänsyn till i 5 § a) angivna villkor; samt

d) den ytterligare utredning kommunen vill åberopa till stöd för ansökningen, varvid i fall, som i 3 § andra stycket sägs, utredning bör förebringas beträffande kommunens allmänna ekonomiska ställning samt hyresläget på skolorten och andra omständigheter, som äro ägnade att belysa möjligheterna att varaktigt uthyra bostaden i fråga.

8 §.

Avser ansökningen fall, som i 3 § andra stycket sägs, har länskolnämnden att med eget yttrande överlämna handlingarna i ärendet till skolöverstyrelsen.

9 §.

1. Har statsbidrag beviljats, skall, sedan bostaden färdigställts, avsyning förrättas genom länsstyrelsens försorg i närvaro av ombud för kommunen.

Över vad vid avsyningsförrättningen förekommit skall upprättas protokoll. Av protokollet skall framgå, huruvida bostaden uppfyller i 5 § b) angivet villkor. Protokollet skall inom trettio dagar efter förrättningens avslutande ingivas till länsstyrelsen, varjämte avskrift av protokollet inom samma tid skall tillställas kommunen.

2. Sedan protokollet inkommit till länsstyrelsen samt kommunen, där länsstyrelsen så finner erforderligt, beretts tillfälle att yttra sig i anledning av protokollets innehåll, har länsstyrelsen att meddela beslut i fråga om bostadens godkännande.

Länsstyrelsens beslut skall delgivas länskolnämnden och kommunen.

10 §.

Sedan bostaden blivit godkänd på sätt i 9 § 2. sägs, skall statsbidraget utbetalas av länsstyrelsen.

11 §.

Kommun må ej utan länskolnämndens medgivande avhända sig bostad, till vilkens anskaffande statsbidrag utgått enligt denna kungörelse.

Medgiver länskolnämnden, att bostaden får överlåtas till annan ägare, har nämnden att med eget yttrande till Kungl. Maj:ts prövning hänskjuta frågan, huruvida och i vad mån utbetalat statsbidrag skall återgäldas till statsverket.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 oktober 1960, från och med vilken dag kungörelsen den 30 december 1946 (nr 887) angående statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare, med undantag av vad i 3 avd. 17—22 §§ är stadgat om övergångsbidrag, skall upphöra att gälla; dock att vad i 16 § samma kungörelse är stadgat alljämt skall gälla med avseende å bostad, till vilkens anordnande bidrag utgått enligt före den 1 oktober 1960 gällande bestämmelser.

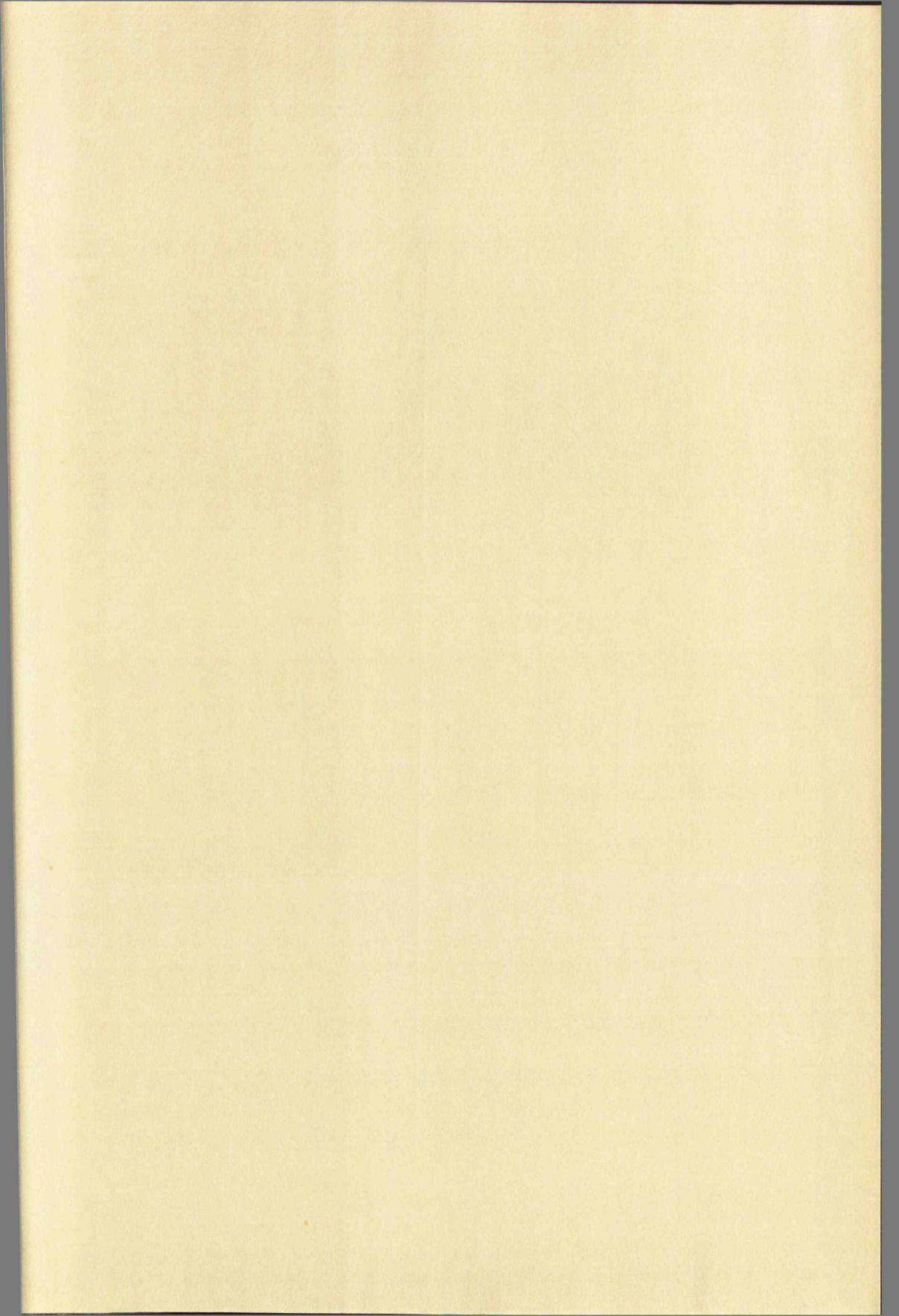
BILAGA B

**Förslag till kungörelse om ändring i folkskolestadgan
den 23 maj 1958 (nr 399)**

Kungl. Maj:t har, med stöd av riksdagens beslut, funnit gott förordna, att 211 § folkskolestadgan den 23 maj 1958 skall upphöra att gälla.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 oktober 1960; dock att rektor eller lärare, som sagda dag innehar tjänstebostad, skall vara berättigad att, så länge han kvarstår i tjänst vid samma skola, kvarbo i bostaden; och skall i fråga om hans rättigheter och skyldigheter med avseende å densamma gälla vad därom särskilt stadgas.

Statens offentliga utredningar 1958

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Häradsrätts sammansättning i brottmål. [9]
Förslag till varumärkeslag. [10]
Betänkande med förslag till allmän tjänstepliktslag m. m. [16]
Förslag till förenklningar i vissa delar av aktiebolagslagen. [27]
Rättegångshjälp. [40]
Förslag till uranlag. [41]
Skadestånd i offentlig verksamhet. [43]
Försäkringsgivares regressrätt. [44]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Utredning om vissa förhållanden vid konserverlingsforskningsinstitutet. [3]
Författningsutredningen. 1. Kandidatnominering vid andrakammarval. [6] 2. Regeringsarbetet. [14] 3. Majoritetsval. Valstatistiska undersökningar. [29]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Förlust- och resultatutjämnung. [35]

Politi.

Socialpolis och kvinnlig polis. [34]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Socialförsäkring och rehabilitering. [17]
Reviderad nationalbudget för år 1958. [28]
Nettoprisindex. [36]
Statsbidrag till anordnande av skolmältider. [37]
Statsbidrag till lärarbostäder. [46]

Hälsa- och sjukvård.

Gemensam nordisk hälsovårdsutbildning. [8]
Hälsovård och öppen sjukvård i landstingsområdena. [15]
Mentalsjukvårdsdelegationen. 2. Behandlingshem och mentalsjukhem för barn och ungdomar. [20]
3. Mentalsjukvården. Planering och organisation. [38] 4. Tabellbilaga till betänkande 3. [39]
Sjukreseersättningar. [23]
Regionsjukvården. [26]

Allmänt näringsväsen.

Gotland. [18]
Tornedalsutredningen. [22]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Småbrukarstödet. [7]
Bättre matpotatis. [24]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Skogsvården å enskilda skogar. [30]
Skogstillståndet hos olika ägargrupper. [45]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Vägplan för Sverige. Del 1. Riktlinjer och förslag samt kartbilagor. [1] Del 2. Expertutredningar och övriga textbilagor. [2]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Promemoria med förslag om fondförvaltning m. m. i samband med en utbyggd pensionering. [4]
Permanent skördeeskadeskydd. [5]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1955 års universitetsutredning. 3. Reserverna för högre utbildning. Beräkningar och metoddiskussion. [11] 4. Lärarbrist och läraröverskott. [21] 5. Forskningens villkor och behov. [32]
Supplement nr 9 till Sveriges familjenamn 1920. [19]
Ändrad utbildning av tandtekniker. [25]
Sjöbefälsutbildningens organisation m. m. [33]
Ändrad tidpunkt för kyrkofullmäktigvalen. [42]

Försvarsväsen.

Civilt försvarsutbildningen. [12]
Civilt försvarets organisation. [13]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiskt ekonomiskt samarbete. [31]